

SZABAD ÓRÁK ALATT

(ELBESZÉLÉSEK
ÉS TUDOMÁNYOS
□□ APRÓSÁGOK) □□

IRTA :

KÉMENES ANTAL

CSIKSZEREDA 1912.
NYOMATOTT VÁKÁR L. KÖNYVNYOMDÁJÁBAN.

SZABAD ÓRÁK ALATT

(ELBESZÉLÉSEK
ÉS TUDOMÁNYOS
... APRÓSÁGOK) ...

IRTA :

KÉMENES ANTAL

CSIKSZEREDA 1912.
NYOMATOTT VÁKÁR L. KÖNYVNYOMDÁJÁBAN.

(R
2)

M. N. MUZEUM KÖNYVTÁRA
Nyomt. Névodéknaptó.
19 13 .év. 64 .sz.

189692

Nagyméltóságu és Főtisztelendő

Székhelyi

Gróf Mailáth Gusztáv Károly

v. b. t. tanácsos, erdélyi püspök urnak.

Csekély hálám és mély tiszteletem jeléül.

A szerző.

Előszó.

A lélek idealizmusa és termékenysége az édes anyanyelv szeretete, a lelkesedés egész melege kell ahhoz, hogy valaki a nagy nyilvánosság számára és annak bonckése alki formába öntse gondolatait. Kutató szemekkel keresi a biztató sugárt, mely reményt és erőt ad meggyőződésének hazafiui felbuzdulásának. Kitartás és vasakarát kell ahhoz, hogy csüggedés nélkül érje el célját.

Az ut melyet az író választott, rögös; kevés elismeréssel jár. Tapasztalnia kell eleinte embertársainak, jó barátainak rideg részvétlenségét és nemtörődömségét. Küzdenie kell lépten-nyomon felmerülő akadályokkal, hogy kitűzött célja felé haladhasson. Igen sokszor, mikor már-már nyugvóponthoz közeledik, akaratát újból meg kell acéloznia, hogy útja szabaddá legyen.

Nehéz, fáradtságos munka után gyűlnek össze egy kötetet kitevő hasábok. És mennyi kétkedés, lelki küzdelem kell ahhoz, míg a hasábokból kötet lesz!

Most, hogy beállott a tél és jó meleg szobába szoritott a zord idő, szeretném e könyv olvasóit bevezetni az író gondolkörébe, mely fakadó eszmékkel van tele. Csak most bontogatja szárnyait, még nem egészen biztos repülésű, de már láthatóan gyarapítja erejét.

Nem száraz tudományossággal, nem nehezen érthető szakszerűséggel írt tanulmányok ezek, csupán elárulják, hogy-írója szereti a természetet, szívesen foglalkozik természettudományokkal, melyekből élvezetes izlelőt nyújt a laikusoknak is. Sorai, kedves elbeszéléseibe beleviszi az életet, mely belopózik az ember szívébe. Népszerű, könnyed stilusu tárcacikkek, kíváncsiságot ingerlő, elmét foglalkoztató olvasmányok ezek, melyeknek azért biztos tudás szolgál alapul. Fejtegetései bár igényteleneknek látszanak, sehol sincsenek érdekesség híján.

Különösebb érdekességet ad e könyvnek az, hogy észhez és szívhez szól egyaránt. Viszont feltűnő benne, hogy bár e könyvnek nemes célzatai vannak, de nincs benne külső rendszeresség. Amint felszínre kerültek a gondolatok, úgy rögzítette meg azokat az író. Ez azonban nem esik az érdekesség hátrányára, sőt ellenkezőleg növeli azt.

Lapozzuk hát e könyvet. Első terméke egy eszmékért hevülő léleknek. Jóakarat is kell tehát kozzá, nem rideg közöny. Az eddig élvezett jóakarat adta az eszmét és erőt, hogy ez **elbeszélések és tudományos apróságok** könyv alakban is napvilágot lássanak. Mert ez írások jórészt már megjelentek a „**Szegedi Híradó**“-ban, a „**Közművelődés**“-ben és a „**Csiki Lapok**“-ban. De van egy pár friss dolog is e könyvben.

Az eddigi siker talán ösztönözní fogja az író, hogy munkásságát és erejét egy tárgyra összpontosítsa és én akkor hiszem hogy maradandót fog átadni a köznek!

Csikszereda, 1912. évi november hó 7-én.

Tusnádi Éltűes Gyula dr.

ELBESZÉLÉSEK

A VÉN ZÁSZLÓTARTÓ.

Keleten a havasok alján, a 48-as idők emlékét ünne-
pelte egyik nemes székely község. — Az ünnep
szónoka a nagy időkről elmélkedve, egy jelenlévő
tisztületben megőszült kis tábor részére is meggyuj-
totta a hazaszeretet szövétnekét. Illő — ugymond a
szónok, — hogy ebben a pillanatban e névtelen hő-
sökről is, kiknek nevét sem a történelem, sem az
évkönyvek nem jegyezték fel, — megemlékezzünk.

Büszkén mutathatok e megbarnult oroszlánokra,
— folytatta tovább, — mert ezek a hazaszeretetnek
igazi tanító mesterei.

A szónok tüzes, lángos beszéde felvillanyozta a
kiérdemesült közkatonákat is. A tárgy, mert a meg-
emlékezés váratlanul érintette, igen alkalmas volt arra,
hogy sziveikben oly hurokat pendítsen meg, melyek-

nek rezgése szemeikbe könnyeket csalhatott. A névtelen hősök között volt az én Balog bácsim is, a vén zászlótartó, kiről pro memoria szólok.

Gyermekkorom óta szívemhez volt nőve. De nemcsak az enyém volt ő, hanem mindnyájunké, kiválóan a gyermektáboré. Ismerte őt falunk aprajagyja egyaránt. De ki ne ismerte volna őt, szabadságharcunk vén zászlótartóját? Hisz valóságos szenvedélye volt, leirhatatlan örömet lelt abban, ha önvédelmi harcunkról szerzett élményeit, annak csaláképeit megjelenithette előttünk. Élénk elbeszélő képességével nyájas, szeretetreméltó egyéniségével bűvkörébe vonzotta a gyermektábort. Jól emlékszem, mint rajongtuk körül. Uton-utfélen, valóságos iskolává varázslódott az a hely, ahol Balog bácsink szavai megeredtek. — Ilyenkor aztán mintha dajkánk ajkáról hallottuk volna, úgy hallgattuk meséit a daliás időkről.

Egy ilyen vidám csevegés során — ama nevezetes ünnepen történt — érzékeny megindulásának okát is elmondotta kíváncsiskodásunkra.

Az emlékezés kapcsán, a képzelet szárnyain visszaszálltam a fegyverzajos múltba s egy pillanat alatt feltámadt lelkemben a múlt, édes és keserű emlékeivel egyaránt. Ott állottam gondolatban Kossuth apánk zászlója alatt. Megelevenült lelkemben Világos gyászos emlékeivel. Átélttem az orosz hordák betörése miatt a magyar szabadság bukását. Ez, amiért könnyeznem kellett, — volt válasza Balog bácsinak, mire egy pár pillanatra kezébe temette arcát. Szomoru arcvonásai azonban csakhamar elsimulni látszottak, mintha csak valami váratlan öröm hatotta volna át egész valóját.

Arca beszédes lett. Feszült kíváncsisággal vártam hát, hogy mire nyílnak fel ajkai.

Vitézi életemnek borus egét Kossuth apánkhoz fűződő emlékeim vonják be némi derüvel. Ezekből gyöngyfűzért képeznek jó mondásai, melyeket az emlékezet örökre beírt szivembe. Valahányszor beszélni hallottam, mindannyiszor az áhitat magasztos érzetének egy neme rezgő át valómat. Többek között fülemben csengnek még most is ama örökké emlékezetes szavak: Hárman vagyunk. A hármas szám mindig a magyarok száma volt. Kedvét, buját, reményét gyakran jelentette. Nemzeti lobogónknak három színe van. Három hegy orma tekint le az Alföld rónáira, hol hármas ellenséggel, tatárral törökkel és némettel küzdött a magyar. Itt megszakadt a gondolatmenetének fonala. Többet is mondott volna még, de ütött a válás órája. Hogy szeretetemnek zálogát bírhasa — szólt imádott vezérünk, — fényképemmel és egy pár virágszállal ajándékozom meg. Most pedig Isten önökkel, talán örökre.

Isten önökkel! Végképp válnunk kellett tehát. Idegenbe bujdosott ő, hogy a száműzetés keserű kenyerén szabadságunk bukását siratva, morzsolja le élte hátralévő napjait.

Jó magam is vigaszt keresendő, az annyi magyar könnyel és vérrel áztatott helynek bucsút intve, főtornyos hazámba távoztam. Magammal hoztam a mult kedves emlékeit is. A képet gondosan őriztem. Virágaimat pedig szentelt fájdalommal ápoltam. Idővel a pár virágból virágágy lett, melyet, hogy kegyelemnek kettőzötten adózzak, „Kossuth virágai“ névvel illettem. Nem telt bele sok idő s falunk apraja-

nagyja tudott Kossuth virágairól. Kiválóan a gyermektábor ismerkedett e virágokkal, mert hiszen Balog bácsi az ő gyermekeit, ha jól viselkededtek, Kossuth virágokkal jutalmazta. Magam is jól emlékszem rá: valóságos ünnep volt ránk nézve az a nap, amikor egy-egy Kossuth virághoz jutottunk. S mert Balog bácsink gondoskodott arról, hogy Kossuth apánkat a magyar szabadság félisteneként vesse lelkünkbe, mint valami szent ereklyét, úgy őriztük emlékeinket.

Az idő, hogy eljárt, nap-nap után Balog bácsinak jobban fejére havazott az idő, aminek nemcsak fizikumán, de lelkületén is meglátszottak nyomai. A nagy idők tanuja szófukar kezdett lenni s ráadásul nélkülöznünk kellett meleg humorát, közvetlenségét is. Érzem, hogy nemsokára kilopok az életből, — szokta mondani ritkábban. Sejtelve csakhamar valóra vált. Egy szép nyári napon, midőn bucsuzóra hivatott, ezeket a szavakat rebegette el fátyolozott hangon: Nemsokára az élet határánál leszek. Éppen ezért mielőtt elmulnék, kedves öcsém, írja meg végrendeletemet. Minthogy csekély jószágomat az emberek gonoszsága emésztette meg, kevés mindössze, amit tollba mondhatok. Kossuth virágait s olvasómat, melyet a harci zajban, mint védőpajzsot mindig keblemen hordtam, István unokámnak hagyom. Az olvasó és a virágok két találó gondolatot fejeznek ki: tul az égen Isten s alatt csupán a honszerelme boldogít. Kivánom, hogy e két gondolat vezérelje őt is az életben. Önnek pedig kedves öcsém, — mondá Balog bácsi — ismét egy virágot adok s ráadásul a nagy Kossuth fényképét. Őrizze meg mindkettőt örök emlékül, élte alkonyáig. Utolsó ki-

vánságom pedig, mit szívére kötök az, hogyha majd tanár lesz, tanítványai előtt emlékezzék meg az én Kossuth virágaimról...”

Ézek voltak utolsó szavai, s ajkai örökre elnémultak. Ides-tova egy évtizede, hogy porladozik Balog bácsink. Elmult ő, de emléke, ha nem is oszlopokra, de szívekbe vésve élni fog örökké.

REFLEXIÓK.

Azt olvastam valahol, hogy a szív a legjobb emlékönyv; mert amit oda beír az emlékezet, onnan kitörölni nem lehet soha. És az tökéletesen igaz.

Gyermek voltam még akkor, mikor Golgotánk — a Kíssomlyó hegy oldaláról (Csíksomlyó) búcsúemlékül egy virágszálat hoztam magammal. Fülembé csengtek még jóideig a szívből jövő szavak, melyek ama emlékezetes nap szónoka ajkáról röppentek el: „Boldog az az ember, aki egy virágszálban is megtalálhatja alkotója nagyságát“...

Az idő hogy eljárt, az egyik könyvemben kipréselt virágot a feledésnek adtam át. Hasonló sorsra jutottak a jó pater szavai is. Jó magam meg, hogy az idő sebes szárnyán tóva szállt, az „Alma Mater“ karjaiba kerültem. A szabadkutatás helyén éreztem csak igazán, hogy az élet mennyire telve van rideg valósággal s hogy „amit az egyik pillanat felmagasztal, a másik eldobja messzi tán“. Az egyik napon egy tudományos felolvasó oltárt emel az Istenség eszmé-

jének. A másikon egy tudósképi lerombolja azt. Így hát a legképtelenebb ellentétekkel találtam szembe magamat. És ez egészen természetes is, mert hiszen az eszmék, az ideák anarchiájának korát éljük ma. Megvallom ebben a nyomasztó szellemi forgatagban, ahol a szép formába öltöztetett téves tanok könnyen megvesztegethetik a fület, elűzhetik az ész urát, az igazságot és felcsigázhatják a fántáziát; a lomtáramból történetesen előkerült bucsuemlékem, ama virágszál nyújtott vigaszt nekem. Jól emlékszem még; egy vasárnap délutáni órában, amikor csendes otthonom magányába vonultam vissza, került elő kedves emlékem... A szép külsőbe takart hamis ígék fülemben csengtek még, amikor emlékem önkénytelenül feltámasztotta a multat, amely gyermeki örömmel, boldogsággal volt bearanyozva. A kis virág többek között emlékezetembe idézte a jó pater szavait is; „Boldog az ember“...

A kenetteljes szavak gondolkodóba ejtettek s hogy lelki szomjamat kielégíthessem, mohón olvastam a lánglelkű Prohászka, ki gyermeki szeretettel csüng a nagyszerű természetén és csakhamar éreznem kellett, hogy a jégburok leolvadt lelkemről. Éreztem és megvoltam kétségkívül győződve arról, hogy az én virágszálam a XX-ik század gögös tudósának homlokára rásütötte a tudatlanság és a fejlődés tanára a végtelen tökéletlenség bélyegét. S méltán! Mert nem a legnagyobb absurdum lenne-e az ha valaki megesküdne egy gyökér nélküli virág, avagy egy fundamentum nélküli ház létezésére?! Már pedig a XX-ik század álbölcse ezt hirdeti, amikor a virág stb. nemesítését a növények házasítása útján fejtegeti és nem

képes magyarázatot adni a csira mikéntjéről, amely a virág létezésének, életének principiuma. Ennél a kérdésnél tehát összezsugorodik és felmondja a szolgálatot tudósunk lángelméje.

Miként a költeményt költő, az órát pedig órásnélkül, úgy a csirát, mely virágunknak életet adott ok nélkül észszerűen még elképzelni sem lehet, mert a természet örök törvénye szerint ok nélkül nincs okozat és mert valóban igaza van a latin közmondásnak: „Ex nihilo nihil fit“, semmiből semmi sem lesz.

Ime! A kis virág kibeszéli Alkotója nagyságát és a tudós tudatlanságát, csak kérdezzük meg őt! „Sic itur ad astra“! Nem ezt mondja-e a kis virág? Ad astra! Igen! mert: „Coeli enarrant gloriam Dei“, avagy nem hirdeti-e a költő igazát?:

„A természet örök könyvét forgatni ne szünjél; benne az Istennek képe leírva vagyon“.

Ama kedves emlékem históriájának fonala tovább szövődött még. Most, hogy egyetemi éveimet elnyelte az idők végtelen óceánja, búcsút vettem a forrongó szellemi élet tűzhelyétől.

Ide s tova egy küzdelemmel teljes évtized tűnt el azóta, hogy utoljára láthattam Golgotánkat Emberi természetünkben rejlik, hogy újra fellelni óhajtjuk a helyet, melyhez gyermekboldogságunk fűződik, s ahol a szépet és jót megtanultuk becsülni. E vágytól üzetve viszont láthattam én is szentföldünket. Magammal hoztam a mult emlékét, ama virág-szálat is. Elhervedt ez már régen, de az emlékezet régi szinpompájába varázsolta vissza . . .

Minden a régi itt, csak a siri csend szokatlan, amely uralja az annyi szent tradícióval és gyermeki

örömekkel megszentelt helyet . . . Ez a csend a Kis és Nagysomlyó gyászát jelenti. Mindha csak azt kérdeznék a nagy idők tanúi: „Hová lett a lelkes ifju tábor, a kor nyíló virága?“

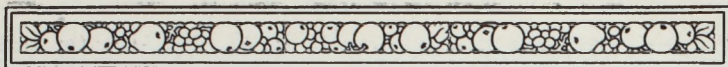
S méltán, mert ez a tábor az ő gyermekei voltak, az ő ölén tanulták meg tiszta léget szíva, áldozni az Isten és haza oltárán, s szeretni a természetet és innen rajzoltak ki mint munkás méhek az életbe.

Szokatlan fájó érzéssel vettem búcsút a természet által Istennek emelt oltároktól. S mert megtanultam szeretni a virágot, emlékül ismét egy virágszálat vittem a kegyhelyről, ahol a hívő kebelben önkéntelenül fölhangzik a: „sursum corda“! — fel a szivekkel!

Ahol az Ég oly könnyen ölelkezhetik a földdel; mert hiszen minden virág, minden fűszál a véges lényt a végtelen jóságú Alkotójához emeli fel. Ahol mintegy önkéntelenül érzi és belátja az ember a költő szavainak örök igazságát: „Édes az élet a szellem világának, hanem téveszti szem elől az utat, melyen a véges emberi elme a végtelen bölcsességű Alkotójához közeledik“ . . .

Kellemes, ha megvethetjük egy közönséges világunk anyagiasságait. Gyönyör, ha felemelkedhetünk az emberi magaslatra és ha az élet legjobb perceit az örök igazságnak, végtelenségnek és örökkévalóságnak szemléletére szentelhetjük . . .

EGY ÖREG HONVÉD EMLÉKEIBŐL.

Azóta, hogy Balogh bácsi beleszeretett Ferenczi Erzsibe, a falu tündérébe, sok év lepergett már. Az idő kerekének nagyot kellett fordulnia, hogy hófehére fesse Balogh bácsi hollófekete hajfürtjeit. Ami nem is csoda, hisz 80 küzdelmes év maradt már mögötte s egy fájó emlék, mit az emlékezet örökre beirt szívébe. Nem világra szóló esemény foglalata Balogh bácsi emléke s mégis a falu apraja-nagyja tud erről. Klió helyett az emberek szíven kívül a falu temetőjében egy korhadt fakereszt kopott, ódon betűi is hirdetik az ő szomorú históriáját. Jól emlékszem a feliratra. Én is olvastam. Halottak napja volt, a szeretet lángja kigyuladt az elköltözöttek hantjain. Elmúlt szeretteim emléke ama emlékezetes estén engem is a temetőbe hívott. Amint leróttam a kegyelet adóját, hogy a sirfeliratokat böngészhessem, tovább bolyongtam a sirombok között. A születés és elmulás, éltünk alfája és omegája volt szegények és gazdagok élettörténe-

téből egyaránt leszögezve; s az én mementóm, hogy számomra is itt lesz hely. A látogatók szétoszlottak, a mécsvilágok is hunyorgatták már szemeiket s így én is elhagyni igyekeztem a csendes birodalmat. A bus melódiák, melyeket a falu füstös marku vén cigányának hegedűje sirt bele a lelkekbe, megrezegtették az én szívem hurjait is. Örültem az eszményi egyenlőségnek, mit a temető hirdetett s egyszerre mégis csak paradoxonnal találtam szemben magamat. Hazatérőben a temető félreeső zugában egy kopott ruhájú, őszbe borult bácsin akadt meg tekintetem. Kezében kopott faolvasó volt, ajka imát rebegett..... Kíváncsiságtól üzetve felkerestem őt, kiben az én Balog bácsimat ismertem fel. Érdeklődésemre röviden előre csak annyit mondott, hogy régen elhunyt áldozatáért, öngyilkos menyasszonyáért rebegett imát a Mindenhatóhoz.

Alkalmasint a roskadó fejének rigmusba szedett kopott soraiból is kibetűztem a dióhéjba szorított szomorú történetet, amiről egész uton hazafelé mint szíve örökös bánatáról mesélt nekem ő, szabadságharcnak történet-tanítója, a téli fonó-esték élénk fántáziájú mesemondója.

Pro memoria ide rögzítem szavait: Kedves öcsém uram! Régen történt, hogy Ferenczi Erzsit szívem, lelkem egész melegével megszerettem. Az élet küzdelmei, a megélhetés nyomasztó gondjai idegenbe, Amerikába száműztek. A messzi távolból levélben sirtam el bánatimat, hő vágyamat, hogy őt bárcsak újra láthatnám. Hetek, hónapok teltek s leveleimre nem jött válasz. Jó szomszédaimtól, kik erre jártak s időközönként vissza-visszatértek övéikhez szeretett hazánkba, üzenetet is küldtem neki. Le kellett mon-

danom annyi fájo várakozás után még a reményéről is annak, hogy levelet kapjak tőle.

Üzenetre vártam bár soká... soká... de mindhiába.

A sors könyörtelen maradt velem szemben.... Fájdalmam, hogy őt láthassam, haza üzött. Otthon minden a régi maradt, csak Erzsi nem.... Hűtlen lett. Beleszeretett Gergely István szomszéd uram nyalka huszár fiába, Károlyba. Azóta, hogy a szomorú históriának tudatára ébredtem, nem leltem nyugtomat sehol. Egy emlékezetes délután fájdalmaimtól üzelve még egyszer felkerestem Erzsit, de a huszár karjaiban rám sem hederített. Isten a kimondhatója, mit éreztem ebben a pillanatban. Eszem cserben hagyott, revolveremet ragadtam s a huszárt, mert elcsábította kedvesemet lelöttem. Egy két másodperc múlva ébredtem tettem végzetességére. De már késő volt minden, mert gyászban volt a falu népe, a legszebb legény kiterítve, én pedig a faluházán zsandároktól körülvéve busultam.

Bünöm miatt 10 évig szenvedtem a börtönben, mialatt Erzsi is imádott huszárja utáni bánatában öngyilkos lett. A tudat, hogy miattam két ifjú élete szált sirba, kettőzte fájdalmamat s majdnem örületbe kergetett a Főbíró eljövendő ítélete....

Meg ne ijedjen, kedves öcsém, — folytatta emelkedettebb hangon Balog bácsi, — de csodás történet hirdeti manapig is, hogy én Erzsit kárhozatba döntöttem. Éji 12 óra körül szokott ő hazajárni kísértet képében. Ez való igaz. Nem csak én, hanem mások is látták őt „szemtől-szembe“ úgy annyira, hogy félelem fog el bárkit, ha éjjel szellemjárás idején Erzsi lakása felé visz útja, hisz többet megkísértett már.

Mert tetszik tudni, kedves öcsém, az ilyen elkárhózt lelkek pokoli irigységükben mást is kétségbe akarnak ejteni.

Sokáig gyötört a gondolat, hogy miattam került a pokol kinjaira a szerencsétlen, ami évek hosszú során át sivárrá, örömtelenné tette életemet. Amikor már azt hívé, hogy nemcsak földi boldogságomat, hanem mennyei jussomat is elveszítettem, az Ég boldogító álmot bocsátott rám, melyben a megjelent Sz. Mária e pár szót hallatta velem: „Fiam! küzdj és bizva bizzál!” Ugy érzem e pillanatban, hogy a mennyei boldogságot leloptam a földre. Éltem legboldogabb reggelén fogadást tettem arra, hogy éltem alkonyáig minden Mária ünnepen elzarándokolok kegyhelyünk, Csiksomlyóra, hogy lerójam hálámat. Azóta végtelennül boldog vagyok. Valahányszor a Sz. Mária szobra lábai elé járulok, ott látom arcán ragyogni az édes anya örömét megtérő gyermeke felett.

Vigasztalódjék kedves öcsém uram, ha az életben szenvedés éri... vigasztalódjatok ti is, többi embertársaim, kik meg vagytok terhelve... Itt megszakadt gondolatmenetének fonala.

— Kitől tanulta Balog bácsi az olvasó forgatást? vevém át a szót.

— II. Rákóczi nagy bujdosónktól, ki az irás szerint karddal és olvasóval harcolt; s egy okos pátertől, ki egy ünnepen véste lelkembe, hogy a hit szivbe írott isteni törvény, s ennél fogva mélyebben gyökerező alapja van, mint a vaskalapos tudománynak. — Ha nem veszi rossz néven, Öcsém, mert tudom, hogy „nagy tanolmányba” jár, még két emlékem van, mit önnek is szívére köthetek, a szabadságot és szerel-

met. E két becses emléket Petőfi Sándortól örököltem, kinek oldala mellett harcoltam, s akiről az iskolában is tanulhatta, hogy verses könyvet írt s szabadságharcunk idején, amint megjósolta, ott esett el a harc mezején.

Jól emlékszem, 1849. augusztus 29-e volt, az a nap, mely imádott vezérünket kiragadta sorainkból.

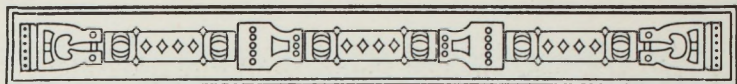
Ő elmúlt, de emléke példája követésére lelkesített bennünket. A döntő csata előtti napon Petőfi egy törött zászlódarabra, — amit örök emlékül őrizek, — rótt a pár szót: „Szabadság, szerelem, e kettő kell nekem.”

Ő a fára, én pedig szivembe véstem; ott elkopva a betük, szivemben azonban sértetlenül élnek...

Példáján ápoltam szerelmemet, lelkesültem a szabadságért s nem tévesztettem szem elől hitemet.

Kedves öcsém! Kövesse e hármat s meglátja, boldogság fogja bearanyozni az ön élte napjait is...

DIÁKBETEGSÉGEK.

(Egy diáknaplóból.)

Mondok egy ujságot — szólott Toth Kari — Ferenci Ferkó barátjához.

Titokban megszugta nekem a nagybácsim, ki a főigazgató urnak kenyeres pajtása, hogy Károlyit a latin nyelv és Dömötört a német nyelv professzorát a jövő tanévre áthelyezték s helyettük két kitűnő tanárt kapunk.

— Vivat! — ujjongott Ferkó legalább mindkettőnkre nézve két legnehezebb tárgyat vitlek el az ördögök.

Mesés ujság ez ránk nézve hallod Kari — hála a Gondviselésnek, — mert mindkét tárgy Damokles kardjaként függött fejünk felett.

Émlékszel Kari, hogy valósággal vért izzadtunk valahányszor Dömötörnek Siegfried dolgait németül kinyöghettük, s míg egy gerundiumos szerkezetet Károlynak kisüthettünk?

— Átkozott órák! Fátyolt rátok! Örömünket még az is kettőzi — folytatta Kari — hogy a VII. nehéz klassziban az egészségtant Kőrösi fogja tanítani. Tudod Ferkó ez is mesés egy aranyember megérne hét falut. Így a jó auspiciumok mellett három potya tárgygyal mi is most az egyszer hajótörés nélkül keresztül gurulhatunk egy tanéven.

Az arany vakáció hamar elrepült.

A két jó pajtás s bajtársai ismét beiratkoztak a gimnáziumba.

Az új tanév a várakozásnak megfelelően minden jót ígért.

A három professzor emléke:

„Feledhetetlen Triász“ néven aranybetűkkel jegyeztetett fel egyik diáknaplóba. Azóta nagyot fordult az idő kereke. A napló sárgult levelei is megéreztek hát az idő vasfogát.

Egy pár lapja Isten tudja, hogyan elkallódott. S így a történeti hűség kedvéért csak a „jó doktor bácsi“-hoz a hygiénia aranyos professzorához fűződő emlékekből közölhetek egyet-mást.

— „Ellensége vagyok a magolásnak, tulszigorúságnak, tárgyam tanulását jó akaratuk önként való megnyilatkozásához fűzöm.“

Ezek voltak a hygiénia professzorának a tanév első óráján elhangzott szavai. A barátságos nyitány tetszett az osztálynak, jelesen Kariéknak, mert úgy gondolták, hogy a klasszicizmus és a germánizmus járma lerázása után a közeledő táncévad alatt élhetnek már egyszer nemcsak Apollónak, hanem Vénusznak no meg hébe-korba az ördög bibliájának is.

A doktor bácsi, mint ujdonsült pedagóg me-

thodusa szerint évközben nem igen zaklatta tanítványait examinálással. Többet adomázott, mint előadott a szellőztetésről s a higiénia annyi fontos kérdéséről.

Régi igazság, hogy a deákerények a komoly tudománnyal szemben gyöngének bizonyulnak. Igen ám, de a doktor bácsi ezzel nem számolt s így történt meg, hogy methódikája csütörtököt mondott. — Erről beszél napnál fényesebben az évvégi vizsgálat, melyen egyik tanítványa így próbált felelni a szellőztetésről: „Földünket levegő veszi körül. Levegő nélkül nem élhetnénk meg. A levegő mozgása szél s csak egy csomó stb. után került a kérdés címére a sór. Ilyen és ehhez hasonló módon igyekeztek a tanítványok keresztül siklani a vizsga gyötrelmein, de kevés eredménnyel, mert a vizsgáló elnök ur egy-egy „nó nagyot ne mondjon“-nal lehütötte őket.

De nemcsak, mint a higiénia professzora, hanem mint jó doktor bácsi is kiérdemelte, hogy tanítványai naplójukban megörökítsék emlékét.

Ebbeli érdemei még bokrossabbak. Mert a krónika szerint az ő nevéhez fűződik a gimnáziumi deákélet aranykora.

Az ő korában burjánzottak fel u. i. gazdagon a nyelv és történettudományi, a matematikai és természettudományi betegségek.

Egyetértés szerint előre megállapított idő és sorrendben folyamodtak az infirmárium oltalmába az intézet gyöngélkedő növendékei számosan, kiválóan pedig a privilégiumos VII. osztályosok, kik mindannyian a latin és más nyelvek avagy a mathézis és fizika betegek voltak.

Gyógymódja e betegségnek más és más volt, a szerint amint a tünetek bevállása történt.

Kritikusabb napokban mikor pl. a veszedelmes kolerát behurcolta a főigazgató ur, a gyomorfájás fordult elő minden kiadásban.

Ilyenkor tűnt ki igazában, hogy a VII. osztályosok még sem voltak gyenge tanítványai a doktor urnak. Mert ha csupán hasznossági szempontból is, de gyönyörűen bebiflázták a betegségek symptomáit, hogy a diagnózisnál recitálhassák.

Az összes diákbetegségek közül legnépszerűbb az „örökemlékü gyomorfájás volt.”

Külső symptomája ennek a nyelv fehérsége lévén jó szolgálatot tett a timsó.

Ha a fiuk valamelyike gyomorfájásba esett, betimsózta a nyelvét s jelentkezett a reggeli 7 órás orvosi vizitre. Mikor is a „nagyfoku“ gyomorfájás megállapítása után következett a ricinus gyógymód. Mely kétfélekép történt a szerint, hogy nagyon, vagy kevésbbé kedvelt volt a szóbanforgó műbeteg.

Az utóbbi esetben a beteg momentán a vizit alkalmával kapott egy pár kanállal a fanyar liquidumból. Az előbbi esetben pedig egy üveg ricinust nyomott a beteg markába, amelyből az utasítás szerint ebéd és vacsoránál levesbe kavarva kellett volna egy-két kanállal elfogyasztani.

Az orvosi tanács végrehajtása mikéntjéről egy korhadtt padlásdeszka tudna leghivebben beszélni, — melyet more patrio ricinus földönnek kereszteltek el a fiuk. Teljesség kedvéért megjegyzem, hogy az infirmárium ha nem is „ó“ de legalább is középkori romlásnak indult épületben volt. A „jó doktor bácsi“

kivánsága szerint kitűnően szellőztethető, mert romlandó állapotánál fogva ablaklyukain tetszése szerint nyargalhatott keresztül-kasul a szél.

Ablakai rozogák. Oldalai betegeskedők. Korhadozó padlásdeszkái pedig felszedhetők voltak. E padlás deszkák egyike volt a ricinusfedő.

Ez alá szoktak a kedvencbetegek egy-egy kanállal betölteni, hogy ha jön a doktorbácsi az ő kívánságának is elég legyen téve.

Ez rövid foglalata a gyomorfájás, illetve a főigazgatói betegségnek, melyből rendesen akkor lábba doztak fel a fiuk, ha főigazgató látogatása véget ért.

A gyomorfájás „X” város gimnáziumának krónikus betegsége volt. Évek hosszú során át izmosodott, míg a főigazgató ur végre fel nem találta szérumát.

Egyik hivatalos látogatás alkalmával feltűnt a VII. osztály növendékeinek csekély száma, s még az nap felkereste hiányzókat az infirmáriumban.

A növendékek mit sem sejtve a szokatlan főigazgatói látogatásról éppen javában huszonegyeztek.

A főigazgató ur meglepte a kis kártyakompániát. A bünjelek eltüntetése nem sikerült. Egy pillanatra elakadt a lélegzete mindenkinek arra a gondolatra, hogy „consilium abeundi” lesz a dolog vége.

A siri csendet, mely a rajtaütést követte, a főigazgató dörgedelmes szavai szakították félbe.

— Mi ez!? — kérdezi egyik fiura mutatva.

— Fiu: Fő... fő... főigazgató ur kérem itt találunk a kártyát.

— S a pénzt?

— Azt is itt.

— Főigazgató: hát szabad pénzen játszani?

— Fiu: főigazgató ur kérem csak megolvastuk...

A főigazgató ur most már tisztán látott mindent. Távozott. A bünjeleket is magával vitte.

A kártya külseje zsiros, kopott volt s e miatt mint valami történelmi emléket, úgy vizsgálgatta szűrés szemeivel.

Egyik kártya hátlapján rá is akadt a beszédes feliratra:

„Ide vigyázz! Jó étvágyal koplaló volt bajtársaid közös szerzeménye e biblia 1860-ból.

Forgasd te is Pajtás e jószágot szerencsével, de több éttárgygyal mint mi.

S ne feledd, hogy utódaid várnak reá.”

E dióhéjba szorított történetnek folytatása az lett, hogy a „jó doktor bácsi“ a hygienia aranylelkű professzora katedrát vesztett.

A hű tanítványok pedig a kiátkozott „consilium abeundi“ alapján ősi szokás szerint a szélrózsa minden irányában szétszóródtak.

A kis históricum csattanója pedig az, hogy a főigazgató ur a gyomorbetegség és kártyamartyrok örökségének elkobzásával egy féltékenyen őrizett deákhagyományt, tradíciót semmisített meg.

SZEGÉNY ASSZONY.

A falu végen kis kunyhó áll. Homlokzata lealázkodóban. Fedelét megtépdeste már az idő. Ablaka papírral foltozott, hogy a zimankos tél ne bántsa lakóit.

Bent egy pár lóca, tulipános láda s a falon szentelt Mária kép.

A mécsvilág bágyadt fényénél egy szegény özvegy asszony térdel két kis árvájával. Szemei könnybe lábadtak s imát rebegtek, ajkai elköltözött férjéért, a család egyetlen széttört reményéért.

— Ne sirjon édes anyám — szólalt meg a kis elemista Ferkó, felnövök, sok pénzt szerzek ; s mindent veszek, miben édes anyámnak kedve telik.

— Áldja meg az Isten lelkedet édes fiam, hogy vágyaid teljesüljenek.

Az édesanya könnyeit felszárította a kedves biztató s arcájáról elüzte a borut. Egy pillanatra feled-

tette az élet terhét annak tudata, hogy öreg napjaiban menedéket talál gyermekeinél s álmadozott egy boldogabb jövődőről.

— Édesanyám megéheztem; szólalt meg a kis ovódás Józsi is.

— Tegnap ettünk utoljára.

— Imádkozzunk édes gyermekeim s ád az Isten holnapra.

A két kis árva imára kulcsolt kezekkel rebegette el imáját a Mindenhatóhoz s szenvedést feledve csendesen hajtotta álomra fejét.

Álmaik felett az édesanya örködött. S imádságos szívvél pergette az orsót a már-már elhalni készülő mécsvilágnál.

Munkáját Török földesurné másnap egy huszassal s két napra való kenyérrel jutalmazta. Volt öröm a háznál, mert Ferkónak nem kellett éhesen iskolába mennie s ebédre is kaphatott egy darabka kenyeret.

Szegény Ferkó örülhetett az ilyen kivételes napoknak, mert a délutáni ének órákon nem egyszer összefolytak a hangjegyek a kottapapíron s ajkán rekedt a hang.

Igy ment sora éveken át a Ferkóék családjának.

Ferkó édesanyja védőszárnyai alatt végezte elemi iskoláit, mialatt a szenvedésből, nélkülözésből kijutott bőven. Az élénk eszű gyerek jó tanulásával már az elemi iskolában feltűnést keltett. Török földesurban akadt is gondviselője. A lelkes Maecenás pártfogása révén egyik fővárosi gimnáziumba került. Itt mint első eminens szerzett maturát. A gimnázista fiu még

édesanyja kebelén csüng, szívét, lelkét többször elküldi neki levélben. Az özvegy örül is lelke egész melegével, hogy fiának mindenki szép jövőt jósol.

Csak arra kértem mindig a gondviselőt — szokta mondani, — hogy nekem, kinek nem adatott meg — felolvashasson a szent történetekből.

S ime kérésem meghallgattatásra talált. Fiamból még nagy ur vagy pap, vagy ügyvéd lesz annyi kitüntetés után.

Az anya reményei valóra váltak.

Szép külseje, katonás megjelenése a főváros zájában felnevelkedett ifjut a csillogó katonásdira csábitootta. A kissé könnyüvéru levente érvényesülésre alkalmas teret talált itt. Gyorsan emelkedett. Rövid idő alatt százados, majd ezredes lett. Ferkó a matura után mint egyetemista bőven kivette részét a társadalmi szereplésből. Mint szép külsejű gavalléros megjelenésű ifju bálványozott alakja lett a felsőbb köröknek. Mamák, lányok tenyerükön hordozták.

Hogy s hogyan történt Isten tudja, de a főváros légköre megmérgezte, kiégette az ifju lelkét. A jó öreg édesanya képe így lassan elhalványul lelkében. Nem üzi a honvágy többé. Nem aggasztja, hogy miként szólítsa meg rég nem látott anyját, kinek leveleire nem válaszol.

Azzal álltatja magát, hogy a káprázatos katonai állása parancsszavára, szívet s anyát cserélhetett azóta, hogy fényes karrierje családi nexus révén tábornoki családhoz fűzte.

Az édesanya reményei foszladozni kezdtek. A régi jó Ferkóját elveszítette. Az öröm is elköltözött arcáról azóta, hogy leveleire választ, üzenetre üze-

netet nem kap. Hogy megnyugtassa lelkét a levélíró nénihez is van szava.

— Ugyan lelkem jól címezte-e az ezredes fiamnak leveleit ?

— Igen.

— Óh irgalom Atyja! — Ugy látszik valami balsors érte fiamat s azért nem ír, nem üzen mostanában — lelkendezett a jó anya.

Vigaszt nem lel. A nyugtalansága üzi, hogy világosan lássa fia sorsát. Felkeresi fia egykori Maecénását, a Török földesurat; ki tudtára adja, hogy fia jó egészségnek örvend s hogy leveleit jól címeztette.

— Hanem azok a postások a hibások, — nyugtatta meg Török a szegény nénikét.

— Nem tűrhetem tovább szenvedéseimet, felkeresem őt, — töprengett az anya.

A falusi nénike fel is utazott Pestre fiát felkeresni. Külseje nem árulta el, hogy ezredes anyja, mert kopott, foltos volt ruhája.

Beköszöntött fia konyhájára.

— Házalóknak, koldusoknak nincs itt helye! — förmedt rá a szakácsné. Takarodjék hát innen!

Meginstálnám alásan nagyságát a méltóságos urat keresem.

— Mit akar ?

— Beszélni szeretnék vele, mert én édesanyja vagyok.

— Talán meghibbant az esze, hogy ilyet beszél ?!

— Igen, igen instálom mindenképpen beszélni szeretnék vele.

Végre a tisztí szolga jelentette :

— Ezredesurnak jelentem alásan itt van az édes anyja.

— Ugy látszik valaki szemtelenkedni akar. Menj és mondd azonnal hordja el magát, különben ki-dobatom.

A szolga közölte az üzenetet:

— Az ezredes ur parancsára azonnal távozzék néni.

— Irgalmas Ég! talán nem él már fiam?

— Él, csak nem ismeri nénit.

— Óh irgalom atyja, hogyan lenne ez lehetőség, hisz én édesanyja vagyok.

Én neveltem s hullattam annyi könnyet érte.

— Nem! nem jöhet tőle a fájó üzenet. Bizonyára nem él, s nagysága nem akar megismerni engem, — tépelődött magában a számkivetett anya.

S végre is könybe lábbadt szemekkel távozott fatornyos hazájába.

Egyetlen reménye Józsi fiában volt. — Az Ég azonban őt is jobb hazába szőlította.

A kis kunyhónak csak a megtört anya maradt lakója.

Mindenkitől elhagyatva morzsolgatta le élete hátralevő napjait. Olvasója volt jó barátja. Ehhez fordult valahányszor fájdalomtól vérzett lelke.

A látogatás után éppen halottak napja következett. Valami megmagyarázhatatlan fájó érzés, a mentő napján az őszbeborult anyát a temetőbe, szeretteihez hívta. Zimankos őszi idő volt. Pelyhedezve hullott a hó.

A természet is hóval takarózott már.

Ép e miatt, amint a szeretet adóját ki-ki leróta, sietett távozni a csendes birodalomból.

Csak az elhagyatott édes anya maradt a kedves hantnál. Átölelte férje fejét, s elsírta neki bánatát.

A panaszos hangok a méla csendbe rezegettek bele.

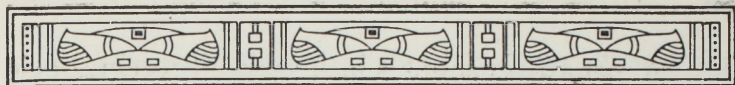
A szegény asszony idegei elfásultak, s könnyei jéggyöngyökké dermedtek.

Felállani próbált, de nem tudott. Izmai felmondták a szolgálatot.

Az utolsó könnycsepp is, mely szempilláin rezegett, jéggyöngygyé vált. Szólni még csak ennyit tudott :

„Legyen meg a Te akaratod“.

GRÓFBÓL FŐLOVÁSZ.

Azóta, hogy Bátky Tercsi, a gyimesi vadvirág sok szépet hallott Gyimes természeti szépségeit látogató ifju gróf Telektyől Erdély metropolisáról, égett a vágytól, hogy ő is annak büvkörébe juthasson. Isten neki! Villant meg agyában: „Az én barátnőim is boldogok abban a szép városban, úriasan öltözködnek, komédiába járhatnak, s nem egy közülök már hivatalbéli úrhoz is ment férjhez“. Rám is nevethek a szerencse gondolá magában, s egy szép napon szeretteinek, s fatornyos hazájának bucsut intve a metropolisba utazott.

Egyik elhelyező intézet révén, hová Tercsi történetesen tévedt, hogy s hogyan történt Klió tudná elmesélni, elég az hozzá, hogy ő a gyimesi látogatónak, a gróf urfinak szakácsnéja lett. Életének itteni históriája végére, azzal, hogy szolgált, s ezért elvette méltó jutalmát, pontot is tehetnék, csakhogy a Fel-

sők tovább nyujtották élettörténetét. Tercsibe, kit a természet pazarul megáldott a női nem legszebb bájaival, beleszeretett az ifju gróf, s így természetes, hogy a kettőjük közötti válaszfalnak le kellett omolnia.

Tercsi abból, hogy a gróf nem egyszer rajta feledte szemeit, sejthette, hogy őt szereti..., Amiről különben meggyőzte első ottani névünnepe is, mely alkalomból egy szép virágcsokorral és egy emlékgyűrűvel lepte meg a gróf. Az özvegy grófné, ki egyik erdélyi mágnás lánynak szánta fiát, mitsem sejtett az intimitásról.

Tercsi és a gróf boldogan éltek; napjaikat a képzelet gyorsaságával nyelte el az idők végtelen óceánja. Azalatt a pár év alatt mit az emlékezet örökre beírt sziveikbe, nem történt világgraszoló esemény, menyiben Verne álma a „Világferfordulás“ valóra nem vált, a föld fiziognomiája sem változott meg egy újabb epocha révén, s talán az erkölcsi világrend pillérjei sem rendültek meg... Annyit azonban mégis feljegyzett a krónika, hogy Tercsi egy szépséges ifjunak adott életet...

Ez a kis historikum fordulópontja lett Tercsi és a gróf életének.

Az ifju gróf anyja óhaja, s mágnás származása imperativuszára hallgatva, a régebben kijelölt báró Bornemissza Babának esküdt örök hűséget. A kis teremtés pedig a város egyik lelencházába került.... hol atyja az édesapai örömöktől üzetve ha titokban is, de felkereste néha-néha szerelmetes kis fiát... A gazdagon jutalmazott Tercsi a gróf jóvoltából egykori gazdasági ispánjának, Szentgyörgyi Elemérnek lett hitvese, — kivel egyik székelyföldi faluban ma-

napig is csendes boldogságban éli napjait. Boldogságát csupán az zavarja néha-néha, hogy férje, ki időközben nyomára jött annak, hogy ő egy mágnás ifjunak mostoha atyja; az időközben felserdült Elemért szigoruan izolálja a szülei háztól... Ha mostoha atyja el is taszította Elemért magától, az édes atyai szív nem vontja meg tőle melegét; elkísérte őt a lelenc-háztól távolabbra is, hová a sors hányta-vetette, hol mostoha atyja Szentgyörgyi Elemér nevén hivatására nézve mint péksegéd éldegélt jóideig, míg végre a véletlen napfényre nem hozta, hogy Elemérnek mágnás vér kering ereiben...

Az inkognitó históriáját abban összegezhetem, hogy Elemér atyjától kapott, nem eléggé gondosan őrizett leveleinek egyike elkallódván, történetesen a pékfőnök kezeibe került, ki az ismeretlen, nem közönséges vonású sorokból tudta meg, hogy alkalmazottja Teleky Elemér gróf. Szalay pékmester a vidéki iparos járatlanságával, ki a nagyvárosi, illetve mágnás élet titkaiból a maga naiv milienjuben édeskeveset, vagy éppenséggel semmit sem leshetett el, egyik alkalommal ráförmedt Elemérre: „Micsoda hitványság, szélhámosság, hogy ön álnéven szerepel nálam“! Mire Elemér édesatyja kérése szemelőtt tartásával, hogy a kipattant titok a köztudatba ne dobódjék, s hogy a méltatlankodó főnök szívviharját lecsillapítsa, elmesélte neki engesztelő hangon, élete genézisét, történetét amint ezt atyjától tudta. Az elbeszélés szerint, a könnyüvérű és legyeskedő Elemérnek, mint oly sok másnak, nem volt inyére a szigorú diszciplína, s mert a stúdiumok közül a latin nyelvnek regulái rideg hieroglifák gyanánt hatottak

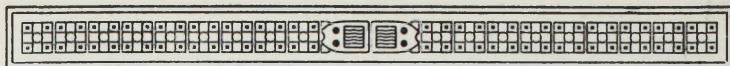
rá; atyja akarata ellenére az iskolának egy szép napon Isten hozzádot mondott s a kenyérsütés mesterségére adta fejét. Amint azonban serdültebb kort ért el, s ambíciói is mint afféle mágnásnak izmosodni kezdtek, eddigi hivatásával szakított, s atyja meghívására annak udvarában, idegen képében felcsapott főlovásznak.

A grófi udvarnak eme titkáról az apán, s fián kívül nem tudott senki. Az azonban az udvar személyzetének értelmesebb elemei előtt nem egyszer feltűnést keltett, hogy a gróf úr Elemérrel szemben mindig gyengédebb volt. Ez, valamint az a körülmény, hogy a főlovász feltűnően a gróf ur saját képét és hasonlatosságát hordta, az udvarban nem egyszer találgatásokra adott alkalmat.

Elemér eredetét az udvar előtt mégis homály fedte. Származásának mikéntjét csak a természet sejtette, menyiben örök törvénye nem tagadhatta meg önmagát.

A gróf s főlovásza között annyira feltűnő volt a hasonlóság, az átöröklés tana beszédes jeleit anyira birta Elemér arcvonásaiba, hogy az antropológus bizonyára az első tekintetre ráismert volna Elemér grófi származására. De minthogy az antropológus bizonyára fel nem fedi az udvar avatatlan elemei előtt az érdekes származás mikéntjét: Elemér főlovászsága, eddigelé a grófi udvar titka, s talán az is fog maradni....

MEGTÖRT SZIVEK.

Keresztélyék, Erdély egyik városának gazdag kereskedő családja, gyakran adtak zsurokat. Házuknál sűrűn megfordult a város aranyifjuságának szine-java. A zsuroknak lelke-szemefénye Etus volt, a város tündére, Keresztélyék kedvelt lánya. Miként a nap vonza bolygóit, ő is úgy vonzotta a szép nemért rajongókat. Nem is csoda, hisz a természet megáldotta őt a női nem legszebb bájaival: vénuszi termettel, minél szebbet a művész fántáziája sem alkothatott volna. — Hófehér arcát homlokára leomló sötét hajfürtjei ugy ékesíték, mint az alabástromot fekete márványkerete. Hát azok a gyönyörű kék szemek! mennyi élet tűz égett azokban. Talán Völgyessy hadnagy tudna erről leghivebben beszélni.

Keresztélyék házánál megfordult levették közül többen versenyeztek Etus birhatásáért, de mert Völgyessy egyetlen tiszt udvarlója volt, s mert igen imponált a varázshatalmu kardbojt, meg uni-

formis, belegabajodott a deli hadnagyocskába. Azóta, hogy Cupido megsebezte sziveiket, s hogy Völgyessy komoly udvarlója lett Etusnak, a világraszóló zsurok lejártak.

Völgyessy égett a vágytól, hogy Etus iránt érzett gyöngéd érzelmeinek kifejezést adhasson. A felsők úgy intézkedtek, hogy óhaja teljesedésbe menjen.

Egy szép nyári este Keresztélyék kint csevegtek az erkélyen az elmúlt jó időkről; mialatt Etusék is az eperfa alatt boldogságban füröszthették lelkeiket. A természet is kedvezni látszott Etuséknak.

Fényes holdvilágos est borult a városra. Egyetlen egy lehelet, egyetlen pára sem fátyolozá a levegő és csillagos ég tisztaságát, hanem mintha az egész mindenség egy kristály harang lenne, oly átlátszóan borult a végtelen égbolt a láthatár fölé.

— Látja, Etus, aminő szép ma este a természet, ép olyan volt mult éji álmom is.

Ha kíváncsi rá elmondom.

— Csupa fül leszek!

— Keleten a havasok tündér kék szeme, a kék nefelejts tó partján éltünk kettecskén. A természet remekelt e tájon. Köröskörül kéknefelejts virágtenger s magasba nyuló sziklabércek övezték a tavat. A természet, ahol a madárdal, a patak csevegése, a virág költészetről, poézisről beszélt, megigézte lelkeinket. Két sziv egy gondolat miként lehet, itt értem meg igazán. Boldogságunknak rövid volt a meséje, tartalma azonban megértenem engedte, hogy a mindenséget a boldogság özönében egy pillanat alatt is átölélhetjük.

Hogy boldogságunknak egyetlen szemtanuja, az idők örök lámpája, a nap se eméssze önmagát, — el-

bujt a föld alá. A halotti csendbe, mely uralta a tájat, egyetlen szent fogadás rezgett bele: Etus bolygólya leszek a végtelenségig...

Ugy érzem e pillanatban, mintha a mennyei boldogságot leloptam volna a földre, miközben a szerelemittas nap felkapaszkodott az ég peremére, s irigységében árgus szemeit ismét ránk szegezte... $\frac{1}{2}$ 8 óra reggel. Vekkerem megszólalt, s egyszerre csak arra ébredék, hogy az égből a prózai világba csöppentem.

Etusék úgy hívék, hogy a szép álom valóra válik s ők végtelenül boldogok lesznek. Völgyessy egy szép napon megkérte Etus kezét s ezután még gyakrabban megfordult Keresztélyék házánál. Senki sem kételkedett abban, hogy a két ifju szerelmét nem egy boldog házasság követi. Csakhogy más volt beírva a sors könyvébe. Időközben Keresztélyék szép vagyonát az emberek gonoszsága annyira megemésztette, hogy a kaucióról szó sem eshetett többé. — A megmaradt csekély vagyonukból csak a szükös nap-nap utáni megélhetésre telt. S mert Völgyessy is szegény szülők sarja volt, a szép álmoknak ködképek gyanánt kellett szétfoszolniok. A szent köteléket összetörte egyfelől az anyagi krízis, másfelől Keresztély rideg számítása. Azon töprengett Keresztély minduntalan, hogy a nemrég dús gazdag hírében álló családját miként tudná felemelni. Azóta volt ez kedvenc gondolata, amióta Körösi Kálmánban egy tetőtől talpig becsületes segédre akadt.

— Termetes, daliás szép alak ez a Körössy, s ami fő valóságos kereskedő zseni, üzleti szelleme akárcsak két zsidóé — szokta mondani feleségének. S minthogy gyakran lányunkon feledi szemét, — foly-

tatta tovább — s megtakarított pénze s családi vagyona is van; kitünő partie lenne s ami fő, a két vagyonkának az egyesítésével nemcsak a saját jövőjüket biztosíthatná, hanem az ő boldogsága a mi öreg napjainkat is bearanyozhatná. De mi lesz a szegény Völgyessyvel s leányunkkal — szólt közbe Keresztélyné, — ha őket elszakítjuk egymástól? Beleőrülnek a fájdalmukba. Völgyessy megígérte, hogy a fényes katonai élettől hajlandó búcsút venni s megfelelő pozíciót biztosítani magának, csak hogy leányunkat bírassa.

— Igen ám csak hogy ez bizonytalan valami, s különben is szerelemből nem élhet meg az ember. Jó lesz, hát ezzel a gondolattal szakítani s Völgyessynek rövidesen tudtára adni, hogy ne számítson leányunk kezére. — A megalkuvást nem tűrő Keresztély nem engedte magát lebeszéltetni, sem felesége, sem leánya által, kinek arca könnyekben fürdött állandóan azóta, hogy a szomorú valónak tudatára ébredt.

— Édes apa ne szakíts el tőle, hisz ha szegények is, de boldogok leszünk. Ha elszakítasz, meg kell semmisülnöm!...

— Egy percre se álltasd magad gyerekes gondolkozással. A szép álmokból, rózsásra festett jövőből kevés, vagy éppenséggel semmi sem szokott bevalni. Szakitanod kell hát. Punktum!

Etus meghajolt a szülei akarat előtt. Völgyessy pedig a sötét való tudatában örülten kóborolta a világot, melyből semmi sem érdekelt már. — Az elmúlás gondolatával barátkozott ezután csupán. Emiatt az azelőtt mintakatonára a pedáns katonai szolgálaton is könnyen tultette magát. Ép Etus esküvője,

halottak vigiliája napja reggelén, az ezred egyik altisztje parancsot hozott Völgyessynek.

— Hadnagy urnak jelentem alásan az ezredes ur parancsára tessék az ezredirodára fáradni.

— Mit nekem az ezredes ur! Katonaság! Villant meg agyában, mire röktön kész volt a válasszal:

— Mond meg öcsém, hogy a hadnagy urnak ma sokkal nevezetesebb napja van, mintsem hogy az ezredes ur, vagy éppen Őfelsége parancsára is hajlandó volna megjelenni.

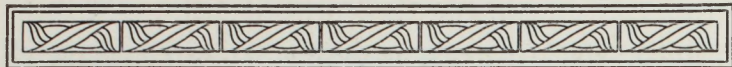
A parancsmegszegés sötét megrázó gondolatoknak volt prójekciója. Megrázó dráma készült a városban, minek árnyékát a napokkal azelőtt szállingó hírek már előre megfestették. Hisz tudott mindenki Völgyessy szerelmi históriájáról.

Az esküvő napján ünnepi szint öltött a város. Az utcák benépesültek járó-kelőkkel. Mintha csak mindenki előre biztosra sejtette volna a történendőket, oly feszült kíváncsisággal várt az esketés végkimenetelére.

Völgyessy is ünnepi diszt öltve jelent meg a templomtéren, hol izgatottan járt föl és alá, miközben szeme mindenkinek rajta, mint a dráma főhősén függött.

Amint az esketési aktus lezajlott, s a nászmenet hazatérőben volt, abban a pillanatban három egymásutáni dörrenés fagyasztotta meg a bámulók ereiben a vért. Völgyessy gyilkos fegyvere volt ez, mely az új házaspárban s önmagában három áldozatot kívánt.

Egy-két másodperc, s a halottak csendes birodalma 3 lélekkel népesebb, az élők pedig két egymást szerető szívvél szegényebb lett...

ÖTVEN NYAKKENDŐ TÖRTÉNETÉBŐL.

Hollanda Mária egy szép napon Kertész Elemér tanítónak esküdött örök hűséget. Azóta boldogan élnek. Szerény otthonuk egy alig pár száz lelket számláló havastanyán van. Nem régen még teljesen szűz terület volt a falucska abban az értelemben, hogy a kulturának még gyöngéd lehelete sem érintette. A magas kormány a művelődésnek idővel itt is ott-hont teremtet, hogy természeti állapotából kiemelje a maroknyi oláh fészket.

Teljesség kedvéért még azt is megjegyzem, hogy a kis falucska közigazgatásilag egyik 3—4 km.-re eső nagyközségnek filiája.

Egy ilyen pezsgő élettől elzárt, havasi bércek és fenyvesek övezte hely, amily poetikus és szép nyáron, ép oly szürke itt az élet télen.

A szórakoztató alkalmakról álmodni sem lehet itt, s a rokonok és barátok közellétét sem élvezhetni,

A fiatal házaspárnak illetén jutott volna az unalomból quantum satis, — ők azonban kifogtak az élet egyhanguságán.

Ha beleunt a tanító ur az apostolkodásba, az oláh nebulóknak valamely általuk kevésbé ismert magyar szent napjára szünetet adott, s öröme a szent napnak ilyenkor el-ellátogatott a szomszéd községbe egy-egy jó alsóra,

Minthogy a tanfelügyelő ur nem igen zaklatta hivatalos látogatásaival a félre eső iskolát, a tanító ur zavartalanul élhetett az alsózásnak ad infinitum.

Neje, mint a családi szentély hü őre nem vágyott, exkurziókra. Otthon maradt. S míg férje szorgalmasan forgatta az ördög bibliáját ő a népnevelés szent hivatásának szentelte szabad idejének egy részét, miből kijutott az olvasgatásra, no meg a tanya népével való érintkezésre is. Attól az időtől kezdve, hogy a tanítóné egyik-másik szegényebb tanulónak éhségét alamizsnájával csillapitgatta, jósága csakhamar a falu népének köztudatába dobódott. Ugyannyira, hogy a tanya ifjai és vénei úgy beszéltek róla mint védangyalukról.

Hogy a nagyszeretetet kiérdemelje az oláhokat kunyhóikban is felkereste. S zajtalanul, elismerést nem hajhászva terjesztette a magyar honszerelmet.

Minek lett is eredménye, mert e tanítónét tanítványai bizalom fejében uton-utfélen „Mári nén“ megszólítással tisztelték meg.

Ez azonban nem hozta ki őt sodrából, sőt jókat nevetett ilyenkor az eredetiségen.

A szabad órákban őt is felkeresték, a tanítványok, hogy megkérdezzék : „hogyan érzi magát Mári-

nén az idegen kenyeren?“ s hogy a tanító ur távollétében éjjel nem remeg-e a kísértetektől, szellemektől..... Egy-egy ilyen vidám csevegés során a nép gyerekes gondolatvilága egy-egy kitűnő ötletet támasztott benne.

A tréfás ötletekkel rendesen vagy férjét, vagy a népét hozta komikus helyzetbe. Erről beszél a krónika egyik feljegyzése is.

Történt, u. i., hogy az elmúlt évek egyike májusának Idusára tanító-gyűlést hirdettek az anyaközségbe.

A természet ébredése, a vidék kies havasi tájképei ide vonzották fölös számmal a vármegye tanítóságának színe-javát. A gyűlés a szőnyegenforgó komolyabb kérdések miatt nyomott hangulatban folyt.

A szürke hangulat sehogy sem illett a természet föltámadásához. A kis göröngytől elkezdve a hegy-óriásokig mindenen kivert az élet, örömmámorban uszott. A rozzant iskola ablakán, a nap is bekandikált, hogy májusi fénnnyel, hangulattal aranyozza be azt.

A májusi hangulat fellelkesítette a tanítótábort is, s a délutánt a havastanyai környéki természeti szépségek megtekintésére fordította.

A természet nagy csattanóinak megtekintését hangulatos majális követte; mialatt kiváló becsben részesült a zsvány pecsenye s ennek temetője a jó homoki bor.

A „nunc est bibendum“ javában hangzott. A jókedvbe már mindannyian belemártották lelkeiket, mikor a természet, mert talán megirigyelte a mulató kompánia széles jó kedvét, komor arcot öltött s alaposan megáztatta a mulató tábort.

A nap is elbujni készült már a föld alá. S pihenőre intette Bachus gyermekeit.

Kertész tanító szükös lakása miatt csak a tanfelügyelőt segédjével, s két igazgatótanítót fogadhatta vendégeinek. A mulató gárda többi tagja meg a közeli községben térhetett nyugovóra.

Nunc venio ad optimum. A gyűlés napján történt, hogy Kertészné rábukkant férje kopott nyakkendőire a deákkori emlékekre...

— Ime! — gondolá magában, nem csodálkozom e régiségtáron... mert férjem máskép is szenvedélyesrégiséggyűjtő, csak hogy kifogok-eszenvedélyén...

— Ugy is lett.

A rá nézve érdemes és nem mindennapos régiségtár láttára kitűnő ötlete támadt.

Az oláh 50 nebulónak még aznap délelőtt kiosztott 50 nyakkendőt, s amolyan hivatalos tekintéllyel kihirdette, hogy másnap a tanító urnak névünnepe lesz. S az ő iránta való tisztelet kifejezésül másnap mindannyian nyakkendősen jelenjenek meg az iskolában. Ez szigorú parancs, szólt a tanítóné s megszegője büntetésben részesül. A tanítóné szavai nem jutottak a falrahányt borsó szerepére, mert másnap minden nebuló szokásos nemzeti viseletben, bocsorral, kieresztett inggel, bundával s nyakkendővel nyakán jelent meg az iskolában.

A tanítóné, mert nem remélt iskolalátogatás elibe nézhetett — halálfélelmet élt át.

De mindhiába, mert másnap rendelete szerint 50 nyakkendő diákja volt az iskolának. A tanfelügyelő ur s kísérete látogatás alatt bámulta a szokatlan nem-

zeti viseletet, s mint különlegességnek találgatta okát; azonban eredménytelenül. A tanító momentán rájött felesége kieszt cselére.

A tanfelügyelő ur kérdezősködésére azonban azzal vágta ki magát, hogy ezt a kérdést, mint új tanító tanulmányozta már, de titkát fölfedezni nem sikerült még.

A véletlen napfényre hozta mégis az érdekes etnografikum mikéntjét.

A tanfelügyelő ur a nyelvtanból examinálandó kérdést intézett egyik fiuhoz.

Nikuláj mondj egy főnevet!

— Tanuló: nyakravaló.

— Tanfelügyelő: a főnév meg van, hogy csinálnál ebből egy mondatot?

— Fiu: Ha a főnévről valamit állitanék, mondanék.

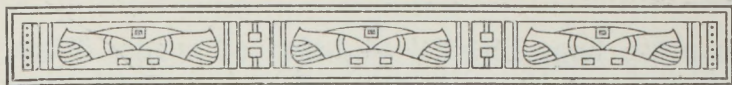
— Tanfelügyelő: Rajta!

— Tanuló: A nyakravalót Mári nén adta.

— Ki az a Mári nén?

— Az asszon, a tanyító uré — felelt a nebuló, mire hangos kacajra fakadtak az iskolalátogatók. — A fiu a nyelvtanból úgy ahogy felelt... a tanfelügyelő ur pedig ezután hivatalos látogatásaival gyakrabban megtisztelte a tanyai iskolát....

SZÜRETI VAKÁCIÓ.

Egy kitünő ötletem támadt, — szólt Elemér Pali barátjához. Te, én és Józsi a szüreti vakáció alkalmával egy kis ne búsuljra térjünk vissza szereteteinkhez. — Az igaz, hogy öregeink ráncbaszedték eddig homlokukat amiért össze-vissza intettek róttak bennünket.

De csak azért is vessünk egy időre fátyolt a studiumokra, s éljünk jól, ha mindjárt egy alapos dorgatórium árán is. Különben még sikeres mentegőzésre is van kilátásunk. Hisz nem hiába tanultuk a szónoklás mesterségéből a meggyőzés, a rábeszélés művészetét, hogy ki ne tegyünk most magunkért.

Pénzünk mindössze 26 fillér, ami kevés biztató 70 km. hosszú utra, de fent a Szentháromság, s a mi kis háromságunkat haza vezérli valami csodálatos képpen.

— Terved mesés Elemér — duplázott rá Pali. Tudja Isten hogyan, de elfogott a honvágy engem

is azóta, hogy Elvirától — tudod azt az édes, illatos, violaszin levelet megkaptam... Égek a vágytól, hogy Őt láthassam...

— Engem is valami hasonló vágy vonz haza, — egészítette ki a megbeszélést Józsi.

Éppen halottak emléke vigiliája volt, mikor az emlékezetes vakációt kikapta a három jó pajtás. S így zimankós téli időre esett a műutazás.

Levélhullás után volt a természet. Ez azonban a színes álmok hőseit nem riasztotta vissza. — Az ur 1884-ik esztendeje októberének 31-én délután utra kelt a lelkes társaság Csiksomlyóról. Első állomásuk a kiindulótól 10 kilométerre esett, hol a 26 filléren is tuladtak, mert a farkasok elleni védelemre töltényeket szereztek be. Ami ezután következik az nem volt egyéb m. kir. deákhasgyakorlatnál.

Adomázás és színes álmok szövögetése közepett jutottak el Elemérék éji 12 óra körül Csikszentdomokosra.

A lakók már nyugovóra tértek. Siri csend uralta a községet, melyet csak a bakter időjelzése szakított félbe időközönként. A kis társaság lehangolt volt, mert a „fakó“ és a „szürke“ már-már felmondta a szolgálatot. Unottan cél nélkül bolyongtak az utcán Elemérék, mi közben a falu félreeső zugából történetesen egy kunyhó lámpafénye verődött szemükbe.

— Soha így nem szomjaztam a világosságot, — szólt emelkedett hangon Elemér.

— Jerünk! — folytatta, keressük fel a ház lakóit, bizonyára könyörülnek rajtunk.

Józsiék követték a megadást kevésbbé tüdő Ele-mért, s betértek a székely házba.

— Adjon Isten jó estét! — köszöntött be elsőnek Elemér.

— Adjon Isten édes fiam! — fogadta örömteli hangon az öreg néni, ki Elemér képében régen távollevő lakatos tanuló fiára ismert. S csókjaival halmozta el őt.

— Nem én vagyok a néni fia, — igazította helyre a tévedést Elemér. Mire könnybelábadt szemekkel panaszolta el a néni, ki régen Amerikába vándorolt fia sorsát, kit aznap estére családi ünnepélyre szívszorongva várt haza.

— Mi csupán szállásért jöttünk néni lelkem, — folytatta Elemér.

— Istené a szállás lelkeim. Ha nem veszik rossz néven kérdésemet, — honnan jönnek az urfik?

— Somlyóról, a gimnáziumból, válaszolt Elemér.

— Hosszú utról jöttek, bizonyára meg is éhezhetek eddig.

— Majdnem belebetegszünk annyira... helyesbitette Elemér. A székely vendégszeretetnek talán régen nem volt olyan nagy jelentősége, mint most Elemérék esetében.

Alig egy pár pillanatra 1 félliter nádmézes pálinka, 1 kiló turó, s körül-belül ugyanennyi szalonna vigasztalta az alaposan kiéhezett deákgyomrokat. — Evett és ivott is a társaság quantum satis. S mikor a pálinkától Szent Antal tüze kiver az ifjak arcára, megeredt kinek-kinek beszéde is. Két vadvirágja volt a gazduramnak. Egyiknek ép aznap este volt ruhaírása. A másik még eladó volt.

A szép Juliska tüzes fekete szemeivel magára

vonta Elemér figyelmét. S diákmódra, a nála megszokott kitarással udvarolgatni is kezdett neki.

— Ugy látszik az urfi es inkább olvas a leány szeméből, mint a könyviből, — jegyezte meg tréfásan a házi gazda.

— Ugy nó! — vágott közbe a jó öreg néni, — miért ne! még történt olyan csoda, hogy egy ügyvéd elvette Kicsid Están Gábor keresztkomámuram leányát, pediglen ökemiék is szegény emberek mint mi. S ha az Isten úgy akarja, s az urfi is megszereti Juliskánkat a tanolmány után elveheti, mert tudom nagyba töri a fejit; s ha Öszentvessége es segíti vaj tanyító vaj más ur vállalik belőlle.

— Ám legyen néni lelkem úgy is fiának gondolt. A véletlen miért ne válhatna hát valóra!

— Erre már ihatunk egy áldomást, — ujjongott a gazduram, s éltette az uj vejjelöltet. Mire következett egy olyan lakoma, hogy majdnem a reggbe markolt bele. Józsiék is kitettek magukért. Hogy az uj vejjelöltet hitelesítsék, éltették a leendő házaspárt szüleikkel együtt. Volt öröm a háznál, hogy Juliska révén, egy ur is becsöppen a családba.

A ház öröme még tartott ideig-óráig. Hogy s hogyan, s mikor történt Isten tudja, de az öröm mind ködkép foszlott szét.

Nyoma a műházasságnak csupán a deáknaplóban maradt...

Kelet virányain rózsalábakon közelegve völgyet mezőt behinte kelet gyöngyével a hajnal; mire Elemérék is megköszönték a vendéglátást s ismét nyakukba vették az utat.

— No lám fiuk! szerelemből is megélhet az ember — jegyezte meg örömteli hangon utközben Elemér.

Látjátok megcáfoltam magát a közmondást!

Nem mesés dolog ez!? Az éjen házasodni készültem, s ha gyomrunk még követelőzni kezd, míg haza érünk — hétszer is leszek vőlegényjelölt, s ha úgy tetszik valóságos vőlegény is, csak piacom akadjon.

— De nagy kópé vagy — jegyezte meg Pali. Még sokra viheted csak ügyelj, hogy rajta ne veszíts, mert nyakadba szakad a 3-ik „consilium abeundi“ is.

— Fortuna szekerén ülök, ez hozott nyugatról keletre a gimnáziumba, nincs okom tehát az aggodalomra. Elemérék vidám csevegés közepett mérték tovább az utat. 20 km. hosszú ut így észrevétlenül hátuk mögött maradt.

Deákabrakról nem gondoskodtak. Egyszerre csak éhség s fáradtság gyötörte mindhármukat. Szerencséjükre egy székely fuvaros érkezett nyomukba.

— Áldja meg az Isten jó bácsit marháival együtt, — köszöntötte az atyafit Elemér.

— Isten áldja magukat es. Mi járatban vannak az urfiak?

— Tókás (garabonciás) diákok vagyunk. Romániából a kalugyerektől jövünk.

— Igen értem jéghordozók?

— Az Isten éltesse hogy... szakította félbe.

— Üljenek fel! — Egyik mellém; másik kettő helyhiányában huzódják a kutyatartóba.

Elemérék készséggel fogadták a meghívást, s délre a szürkékkel bedöcögtek Gyergyószentmiklóstra. A székely bácsi otthonába tért.

A fiuk ismét az utcára maradtak.

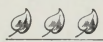
— 14 km.-re van még fatornyos falunk, nyögte félig fátyolozott hangon Pali, s ha tovább megyünk éhen veszünk. Mert most is a szentdomokosi vendéglátás előtti éhség gyötrelmeit érzem. Ugy hiszem nemkülömben ti is. Ugy van — helyeselték a pajtások.

— A gordiumi csomó meg van oldva fiuk! — kiáltott fel végtelen örömteli hangon Elemér. Látjátok itt szemközt a cimtáblán Kálmán Mózes nevet? Valamikor atyám alárendeltje volt. — Sok hála fűzi ennek viselőjét családunkhoz stb...

Elemér atyja számlájára Kálmán korcsmárosnál gazdag ebédet fogyasztottak el a diákok.

S hogy utazásuk utolsó felvonására is legyen a jó kedvből bőven, tokaji asszuval temették el az ebédet.

Elemér feljegyeztetett mindent pontosan atyja számlájára; de mert sok volt a saját számláján, feledésnek adta a tartozást. A számla lapja eddig megsárgult, betűi bizonyára elkoptak, addig várt a kiegyenlítésre, de hiába. A jó öreg korcsmáros megérdemli, hogy Isten még sokáig éltesse...

EGY KIRÁNDULÁS ÉLMÉNYEIBŐL.

Tömörkény László szegedi törvényszéki bíró köszvényét gyógyítandó egyik külföldi fürdőre utazott.

— Hála Istennek!, hogy az átkozott köszvény-től egy időre szabadulhattam, — lélegzett fel Tömörkényné. Élhetek már egyszer az Isten s a magam kedvére is.

Tömörkényné, hogy a szabadságot értékké, s a kirándulást kedvessé tegye, három büszkeségével Józsi, Elemér és Leventével visszatért Erdély girbe-görbe országába, szülőföldjére.

15 év repült el azóta, hogy utoljára látta bérces hazáját. Üzte a honvágy, hogy rokonait, jó barátait viszontláthassa. Hogy egészségügyi szempontból is üdvös legyen a kirándulás, turista módra utazott. Utiránya többek között a havasok ólén egy kis faluba vezetett.

A falu végén egy cigány kis köztársaság éppen téglavetéssel szorgoskodott.

A cigány erények közt ismeretlen szorgalom felkeltette Tömörkényné figyelmét.

— Miért siettek a téglá vetéssel? — kérdezte egyik cigánytól.

— Keresztelő lesz holnap a tanyánkon instálom, s pénzre volna szükségünk.

— A te fiadat keresztelik?

— Igen instálom.

— Milyen ritus, vallás szerint?

— A cigányé, vagy másé szerint, ahogy Isten rendeli.

— A keresztszülők megvannak?

— Keresztapa a vajda ur lesz, de még keresztanya nincs, mert az ükeme felesége meghalt s nem igen van hozzá illő. Isten áldja meg a jó lelkét Nagyságának, bár elvállalná a keresztanyaságot. Éppen a vajda urral megtalálnának — biztatta a cigány.

A keresztanyaság kérdése kissé gondolkodóba ejtette Tömörkénynét.

— Vigye el a manó! — villant meg agyában. Az élet elég zordon, miért ne vegyithetnénk hát belé egy kis derüt is? Az extra keresztanyaság miért ne illenék az élet tarkaságába?

— Keresztanyja leszek a purdénak, — hozta tudtára a cigánynak. S egy pár aranyat nyomott a markába azzal, hogy másnap kívánt időre keresztvíz alá tartja a fiút.

— Isten áldja!, — köszöntötte a keresztkoma — jelöltet, s hogy kiheverje az ut fáradalmait, a közeli faluban tért nyugovóra.

Következő nap a nem mindennapi keresztelő megtörtént.

A jámbor asszonyok hamarosan a hír szárnyaira adták a nap szokatlan történetét. Nem csoda tehát, hogy a falu apraja-nagyja erről beszélt. A keresztelő nagy lakomájáról is tudott mindenki.

A keresztanya miatt látványosság számba ment a cigány köztársaság ebédje. S mert ez szép nyári vasárnapra esett; ott termettek a falu ifjai és vénei egyaránt.

Oly kíváncsisággal várt ki-ki a történendőkre, mint egy évvel ezelőtt lezajlott egyetlen „Komédiára“, a falu emlékezetében még élénken élő „dróton táncolás“-ra.

Tömörkényné, mint az ünnepély királynéja a legjobb étvágygyal fogyasztotta el ebédjét a fekete seregben... S hogy a cigány rokonságon kívül valami, kedves emléket hagyjon a kis székely falunak is ebéd után körsetázott a faluban a rokonok és barátok kíséretében. A hét falu nem látott ilyen tarka társaságot. E miatt valóságos gyermektábor kísérte a diszmenetet. — A bámulók szeme főképp a keresztanyán, az ünnep hősén függött; ki büszkén önelégülten feszelgett a cigányvajda, a keresztkoma s három leventéje társaságában. Hogy a cigány ünnepélyt kapcsolatba hozza a székely ősi szokással az utca szélén csoportosulókat lakodalmi kalácscsal s finom „nádmézes“ pálinkával kínálhatta.

Egy-egy ilyen megállónál kijutott a kíváncsiskodó kérdezősködésből. A többek között egyik székely bácsi a „Nagysága“ kilétét kihámozandó a rajta és gyermekein lévő turista ruha láttára, — kérdezte:

- Ugy-e instálom magik komédiások?
- Talán ördöge van, hogy eltalálta?
- Tudnak dróton táncolni?

— Hogyne, hisz ez a mi mesterségünk?

— Isten hozta körünkbe! — Ha akarja Nagysága Péter Elek korcsmáros nagytermében estére csinálhatunk komédiát. Ott lenne az egész falu. Tavaj es vótak itt komédiások éppen olyanok, mint magik. Akkor es én furujáztam s a Nagysága komája mozsiált, fia pedig gardonyozott.

S még reja a komédia végibe ojan mulatságot csaptunk, hogy még a császár es megirigyelhette vóna.

Ha beleegyezik Nagysága, most es csinálhatunk komédiát.

— Bravó! — csak rendezkedjenek be!

— Azt akarom még mondani Nagyságának, hogy később nehogy baj származzék belőlle, hogy fizetség nem pénz, hanem tojás lesz. A tavajiak es azt kaptak.

— Jó lesz bácsikám, mert ebből vásáron jó pénzt lehet csinálni. Az előkészületek körül volt olyan sür-gés-forgás, a milyent még a falu nem látott. Östére a szinpad a falusi viszonyoknak megfelelőleg elkészült.

A falu népe összecődült a látványosságra, s izgatottan várt a komédiásokra.

Tömörkényné megis jelent gyermekeivel a kíváncsiskodók örömére.

Mielőtt azonban előadásra került volna a sor, következő szavakkal vette le ezt a napirendről:

— Kedves hiveim, a tojásokat haza vihetik, mert a komédia elmarad. Hanem amiért eljöttetek én fizetem meg; 300 liter bor rendelkezésükre áll e helyen. Fogyasszák egészséggel, jó kedvvel. S ne feledjék Tömörkényné törvénybiróné tréfáját.

— Éljen Nagysága!, hogy még sokat komédiázhasson, viszhangzott a jó kíváнат. A kedves kis tör-

ténet a keresztelővel kapcsolatban nagy esemény számba ment.

A nép szívéhez, lelkéhez füzte a humoros Tömörkénynét. A történet pedig nemcsak a nép szívébe, hanem a falu krónikájába is feljegyeztetett. Az új rokonok körében aznap este még egy vacsorát költött el. S ünnep után bucsut vett tőlük, s a kedves kis falutól. Egy pár mérföldnyire esett innen szülőfaluja. Hol övéit kereste fel.

Az emlékezetes aranszabadság hamar elrepült. Tömörkény úgy — ahogy kigyógyult a köszvényből. Hivatalos kötelezettsége visszazólitotta állomáshelyére.

A törvénybíráne is akarva, nem akarva, visszatért kincseivel a nyomasztó családi légkörbe. Az emlékezetes vakáció, melyet boldogság aranyozott be, — a multté lett. Azóta több mint egy évtized tűnt tova. Mialatt a köszvény még jobban nyakára hágott Tömörkénynek; ami unottá, egyhanguvá tette hitvese életét.

Nyomasztó óráiban nem egyszer élóskódt Tömörkényné a mult emlékein, jelesen pedig a cigány keresztanyaságán. Sivár életének ez oázisára nem egyszer örömmel szállt vissza képzeletben.

A sors úgy intézkedett, hogy a cigányköztársaság rajokra oszolva, szétszóródott az országban a szélrózsza minden irányában.

És a megélhetés könnyebb végét fogva hol itt, hol ott lopásból tengette életét.

Tömörkényné keresztkomája történetesen Szegedre vetódtott fiával, hol nyomára jött előkelő rokonainak.

Kevés itt szereplése alatt boltkirablás miatt a cigány és fia törvény elé került.

A lopás ügyét történetesen Tömörkény tárgyalta

— Őfelsége a király nevében! — egy évre terjedő börtönbüntetést kaptatok — olvasta fel Tömörkény az ítéletet.

— Oh Nagyságos úr instálom alássággal ejisze sok lesz az egy esztendő.

— Befogod a szádat, mert itt nincs alku!

— No de mégis csókolom a kezit lábát kevesebre szabja a büntetést a Nagyságos úr; tekintse bár azt, hogy keresztkomások vagyunk.

— Micsoda beszéd ez!? — kérdezi álmélkodó hangon Tömörkény.

— Égjen ki a szemem, s vigye el ezer ördög az éhes hasamot; ha nem igaz, hogy a Nagyságos úr felesége az én komámasszonyom, ki ezelőtt 15 esztendővel tartotta keresztviz alá purdémot.

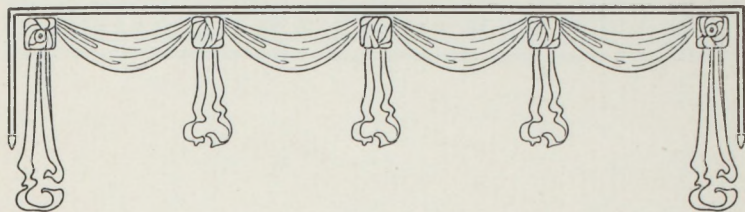
A rokonság kérdését nem firtatta tovább Tömörkény, mert benne felismerte felesége ifjabbkori humorát. Az annyi év után napvilágra került eredeti ötleten jó izüt nevetett. Arról azonban semmit sem sejtített eddig, hogy felesége cigány nációval keverte rokonságba.

A törvény szigorát azonban a keresztkomaság nem enyhítette.

— Egy évre elzáratlak! — ismételte tehát az ítéletet.

— Ha nem adnak kevesebb büntetést a Nagyságos urék, hogy a purdék is éhen ne pusztuljanak, legalább a feleségemmel s az apró purdékkal együtt zárjanak be!

A kérés természetesen nem talált meghallgatásra s így a keresztkoma és fia bekerült a hüvösre.

TUDOMÁNYOS APRÓSÁGOK

Országos Széchényi Könyvtár

A NAP ÉS A SZERVES ÉLET.

Semminek, talán a bacillusnak sincs annyira uralma alatt a földi szerves élet, mint a napnak.

Ha nem is közvetlenül, de közvetve életünk valóságos függvénye a napnak. Amíg az ős tüzgömb fennragyog az égen, addig a földi lét is élni, pezsegni fog, s mihelyt lehunyja fényes szemét, a szerves élet is sirba temetkezik.

Ha csak rövid ideig is beszélni tudna, minden idők szemtanuja a nap, elsősorban a világhistóriának mitikus részleteit világíthatná be. Kiragadná bizonyára Róma alapítását a mondák homályából; elmondaná őseink honfoglalását Anonymus helyett s mindez Klió rovására történnék, kinek vétkes mulasztása miatt a história nem egy lapja „tabula rasa” csak.

Az ő fénye világította be Marathon csataterét, ahol a görögök örökké emlékezetes szabadságharcukat vívták. Láttá, amint Efiáltesz árulása miatt Leonidász hazájáért a Thermopyléknél hősi halált halt.

Szemtanuja volt a hajdan hatalmas Kárlhágó romba-dülésének, s romjain Róma, az „urbs aeterna“ emelkedését.

Mint rendszere királya, mint világkormányzó és fentartó, a nap évezredek óta az élet édesanyja ugyanazt a szerepet töltve be, mit a sziv az emberi testben.

Kérdés miben áll világfentartó fontossága, mi az anyaga és minő sors vár reá?

Első kérdésre feleletünk az lehet, hogy a napnak köszönhetünk mindent, még azt is, amit életnek nevezünk „Ennek hője emeli fel pára alakjában a folyók és óceánok vizét s okozza az esőket és viharokat. E szerint táplálja a folyókat és patakokat, s folyton körutban tartja a vizet. A nap melege kelti fel a szeleket s hordoztatja általuk a termést okozó felhőket, tartja cseppfolyós állapotban a tengereket, s okozza ezeknek áramlását“.

A fény, a hő, a mozgás élet és szépség bámulatos forrása a nap, amely minden időben a halandók elismerő tiszteletét vivta ki. A tudatlan bániulja, mert érzi hatalmának nagyságát, a tudós becsüli, mert belátja a fontosságát, a művész üdvözli, mert ennek ragyogásában fedezi fel minden harmonia végső okát. Azt a 148 millió km. távolságot, mely minket a naptól elválaszt, ha egy fénysugárra képesek volnánk felülni, a fény másodpercenkénti 300 ezer km. sebességével $8\frac{1}{4}$ perc alatt utazhatnók be. Ha vasuton oda zónázhatnánk jegyünk 14800 koronába kerülne.

Hogy miből állhat ez a hatalmas lánggolyó, egész pozitíve nem tudhatjuk. Izzó, roppant magas hőmérséken álló óriási tüzgömb a nap, melynek hőmér-

séklete néhány millió fok: s így nem csodálkozhatunk azon, hogy a vas, réz, cálcium stb. a napon gáz állapotban fordulnak elő. Hőkisugárzó képességét feltevések szerint a benne lévő anyagok összehúzódása idézi elő, amit a beléje hulló meteoritek fokoznak még. Hogy belseje miből áll, problematikus. A nap oly óriási nagy, mint a föld és a hold egymástól való távolságával irt gömb.

Vagyis, ha földünket a nap belsejébe helyezhetnők el, a hold a földtől való 384 ezer km. távolságkülömbsséggel a nap belsejében kényelmesen keringhetne a föld körül.

A nap óriási tömegéből következik, hogy ott a nehézkedés sokkal nagyobb, mint földünkön. Amíg nálunk 1 dm³ víz 1 klgr. súlyu, addig a napon ugyanez a dm³ víz 800 kilógrammot nyomna. S így nem is kelthetne bámulatot az, hogy az a bájos 15—16 éves leányka, aki 45 kgr. súllyal dicsekszik földünkön, a napon 36 ezer kilógr. súlyu lenne. S illetén ez a mi kis leánykánk ha kiskora s nagy súlya dacára a nap birodalmában férjhez mehetne, csakis vasuton nászutazhatnék, mert egy közönséges kocszi a boldog házaspár súlya alatt könnyen felmondhatná a szolgálatot. Vagy egy tisztos matróna, ki nálunk 80 klg. súlyu, a napon 64 ezer klg. súlynak felel meg, vagyis 64 tonnának, ami egy megterhelt vasuti kocsinak a súlyával érne fel.

A XVI. században egy jezsuita szerzetes érdekes felfedezésre jött rá a napot illetőleg; azt vette észre ugyanis, hogy a napon sötét helyek fordulnak elő, melyeket napfoltoknak neveztek el. Érdekes, hogy a derék szerzetest előljárói becsukták a nap-

foltok hangoztatása miatt. Midőn szabadon bocsátották, ismételten hangoztatta igazságát, míg végre belátták igazát. Azóta a csillagászok többször tettek megfigyeléseket és azt tapasztalták, hogy a napfoltok sokasbodnak, miből a nap sorsára s a majdan bekövetkező világ végére érdekes következtetést vonhatunk le. Az emberiséget minden időben és helyen számtalanszor rémitgette már a világvégének gondolata; kérdés bekövetkezik-e ez, s ha igen, hogyan és mikor? A hogyan kérdésre a napfoltok adnak nagyon valószínű feleletet. A napfoltokat tekinthetjük ugyanis a nap halálát okozó sebeinek, amennyiben azon a helyen, ahol napfolt keletkezik, megszűnik a nap hőkisugárzó képessége. S mivel ezek a tapasztalat szerint hovatovább mindjobban szaporodnak, be fog következni az az idő, mikor a nap testét a fekélyek e sebek egészen elborítják, mire megszűnik dobogni a világ szíve, a nap.

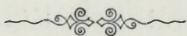
A csillagász számításai szerint ez csak több millió év múlva fog valóra válni. Így tehát mi s még számtalan generáció zavartalanul járhatjuk az élet göröngyös utjait. A nap halála végítéletet mond a földi élet fölött is, szigorúan maga után vonja a föld növény és állatvilágának végleges kipusztulását, miben teljesülni látjuk a költő jóslatát:

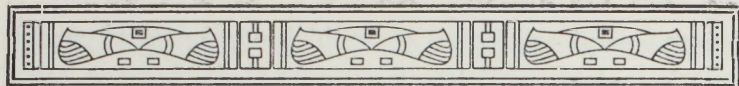
„Minden él és minden elmulik,
Vad forgatag a földi lét csupán,
Mit az egyik pillanat felmagasztal;
A másik eldobja messzi tán.“

Örök az eszme csak. Mihelyt megszűnik mosolyogni a nap, s mihelyt megvonja tőlünk éltető sugarait, jéggé dermednek a folyók az óceánok, siri

néma csend váltja fel az azelőtt még kevéssel pezsgő küzdelmes földi életet. Ezen pillanattól kezdve a föld nem lesz egyéb, mint egy hangtalan gyászmenet, melyet nem lesz aki véges-végig sirasson.

A nap pusztulásával: „a tudomány, fejlődés, boldogság, dicsőség, büszke gőg, dusgazdagság s szegénység egy sirba temetkeznek, a megsemmisülés sirjába. Az emberiség napja, mely egykor a remények hajnalfényében kelt fel, s ragyogóan emelkedett a delelő pontig, leáldozik oly éjszaka felé, melynek többé nem lesz holnapja. Diadalt ül végre az eszményi egyenlőség, melynek számára a nagy világon nem vala hely. Örök éjszaka borul a földre, mely oly sokáig volt az élet s különféle szenvedélyek színhelye. Új életre nem éleszti többé a kialudt nap, de a mindenség továbbra is élni fog a maga teljességében, a csillagok továbbra is fenragyognak az égen, más napok, más földeket árasztanak el fényükkel, más tavaszok más virágokat fakasztanak, reggel követi az estét akkor is; s a világ tovább halad, mert végnélküli és örökkévaló a teremtés fejlődése.“

AZ ÜSTÖKÖSÖKRŐL.

Légkörünknek tűneményes látogatói ezek, melyek ritka vendégszereplésükkel izgalomba hozzák az emberi lelket, mondhatni félelemmel gyönyörködtetnek bennünket.

A csillagász a tudás mámorától üzetve mohó kíváncsisággal vizsgálja teleskopján, hogy titokzatosságaikból valamit ellessen a tudomány örömére. De sajnos a fenséges látogatásnak rendes körülmények között rövid a meséje. Rendszerint a tudós csalódást, s a tudatlan örömet érez a tragédia nélküli látogatás fölött.

Jött hát csak azért, hogy a csillagász kíváncsiságát felizgassa s hogy a halál félelmét lopja azoknak a lelkébe, akik az élet kérlelhetetlen Damokles kardjának tekintik a félelmes vendéget.

A csillagász jóslata, melyet talán eltévesztett számítások alapján dobott a köztudatba, — mert errare humanum est — nem egyszer az enyészet a vég hir-

nökévé avatja az üstököszt. Ilyenkor látja be a kincs-
imádó a költő igazát:

„Mit ér a pompa, kincs
Ha élvezője nincs“.

Hiába ragaszkodik görcsösen kincséhez nem nyer
új életerőt tőle, mint egykor Anteus nyert a Földtől.

A lányka még egyszer elmereng ábrándképein,
hogy azokat végső bucsuzóul a zordon enyészet sir-
jába temesse önmaga.

Az anya csupán, egy örök kincs bírója, amit az
enyészet, elmúlás sem puszlithat ki lelkéből, mert úgy
érzi, hogy kincse az anyai szeretet, a halál örök álmai
között is hevülésbe hozza rideg hánvait.

* *
*

Az üstökösök ködnemű igen könnyű anyagból
álló égitestek. Magvuk szilárd lehet, uszályuk azon-
ban mivel méreteik rendkívül nagyok, a Föld félát-
mérőjétől 80 millió mértföldnyi hosszúságot is megkö-
zelítik, — nem anyagi állományu, hanem villamos vagy
másféle sugár. Az üstökösök csóvája a Nappal min-
dig ellentétes irányban látható. Amint a Nap vonzó-
körébe jutnak a Nap vonzerejének hatása alatt hosz-
szura elnyulnak.

Magjuk a Naphoz való közeledéskor fényesedni
kezd és oly ragyogóvá válik, mint maga a Nap. A
mag fizikai állapota is hypotetikus. Átvonulásuk vala-
mely csillag előtt csak halvány elsötétülést okoz, ami
az üstökösök csekély sűrűségére enged következtetni.

Kérdés, ha a Földdel találkoznának ezek az uszó-
szigetek az üstökösök, minő hatással volnának rá?

Vajjon Földünket kiemelhetnék-e sarkaiból, hogy
Verne álmát a „Világelfordulást“ valóra váltsák? A

tengereket kizavarhatnák-e medreikből, hogy a száraz földet vízzel elöntve annak növény és állatvilágát megsemmisítsék?, avagy elterelhetnének-e bennünket egy örökös hóházába? Nem, mert tömegük csekély Földünkéhez képest, s így sem erre, sem a többi bolygóra nem lehetnek oly zavaró hatással, hogy azokat pályájukról leterelhetnék, szóval, hogy az égi mechanikát megváltoztathatnák s így ezektől:

„A vak csillag, ez a nyomorult Föld
Foroghat keserű levében“.

Az is kérdés tárgyát képezhetné, hogy tartalmaz-e az üstökös oly folytató gázt, ami — ha Földünk az üstökös csóváját át kellene szelje — megmérgezhethné a földi életet? — Ez is mint a természetnek eddigelé meg nem fejtett titka a természetbuvárok megoldandó kérdései közé tartozik. Így hát a lehetőség nincs kizárva, a valót meg nem tudhatjuk; csak halvány sejtelemmel kell beérnünk.

Erről bizonyára sokat álmodott az elhunyt Schiaparelli az üstökösök lángelméjű tanulmányozója — álmaiban azonban valóra nem válthatta.

Az üstökösök Keppler törvénye szerint a képlet gyorsaságával hosszúra elnyúlt ellipszis pályán keringenek. — Pályafutásuk nem egyszer telve van érdekességgel. A Biela üstökös pl. 1845-ben kettészakadt s a két rész 1852-ben különváltan ismét megjelent. Azóta eltűnt, de a csillagászati számítások szerint 1872-ben és 1885-ben impozáns csillaghullásnak lett előidézője. Csillagos estéken, főleg augusztus és szeptember hónapokban az égről nem egyszer látszik egy távoli csillagégről leesni. Csendesen simul az égboltozathoz, hull-hull és végre eltűnik,

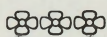
A földi fájdalomtól sajgó szív azt hiszi — mikor a természet tűzijátékában a csillaghullásban gyönyörködik, hogy az ég a mi végzetünkkel foglalkozik s a hulló csillag azt jelenti, hogy valamely lélek a tulvilági életbe szállt.

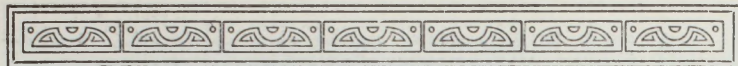
A csillagász tudja, hogy ez az égi rakéta sem nem csillag, sem nem lélek, hanem egy paránya, egy roncsa, egy megsemmisült világnak. A csillaghullás emlékei a meteorok a Földön nem egyszer fellelhetők. Hogy minő pusztulás romjai nem tudhatjuk. A meteorok igen becsesek. Egy kilogramm meteorvas 9—10 ezer forintot is megér; s így ebből a menykőből 2—3 klg. a még nem egészen tündérszépségű lányokat is férjhez adhatná.

Az emberek már ember emlékezet óta emlegették az égből aláhulló köveket, melyeket menyköveknek kereszteltek el.

Kába, a „mohamedánok szent köve“ is ilyen mennykő.

Az üstökösök tanulmányozása, amely ezidő szerint, még csak hypotézisekből áll — a legbeszédesebb bizonyíték arra nézve, hogy a természet isteni szépsége még elrejtett számtalan titkával sorompóba szólítja a természetbuvárokat, mert még sok a megoldandó kérdés. Ráírhatják hát bátran a természettudományok zászlójára az Excelsiort.

A FAGYOS SZENTEK ÉS A MÁJUSI FAGYOK.

„Nem fordulok a fagyos szentekhez segítségért, mert segítség helyett bajt hoznak nyakamra“ jegyezte meg egy izben félig tréfásan egyik székelly földmives gazda. A falusi gazda szentül meg van győződve affelől, hogy az ugy nevezett fagyos szentek: Szervác, Pongrác és Bonifác fáradságának gyümölcsét nem egyszer tönkretethetik vagy legalább is veszéllyel fenyegethetik.

Minthogy ez a mindennapi élet tapasztalatainak körébe esik: a földmives gazda félelemmel tekint a fagyos szentek napja elé. Több évi tapasztalatára hivatkozva, a szentek eme triászát mintegy meggyanúsítja a bekövetkezni szokott májusi fagyok miatt. Pedig bizony alaptalannak bizonyul a meggyanúsítás, ha e tünetény egyszerű természettudományos magyarázatát ismerjük. Próbáljuk hát szentjeinket a vádalól felmenteni.

Regisztráló ballonok által eszközölt kísérletezés alapján bebizonyult, hogy a földünket körülvevő levegő réteg leghidegebb a fagyos szentek napjain. Ez az egyik ok, amely a kérdés megfejtésére vezet, a másik a föld akkori hőmérsékleti állapota.

Nem szabad felednünk, hogy jóformán a természet megújulásáról van ekkor szó. Nem is olyan sokkal ezelőtt még hóval takarózott a természet. De csakhamar jött a virágfakasztó május, melynek csálóka napsugaraival többé-kevésbé még hegyeinkről is eltüntették a rideg hótakarót. A természet életében beállott eme aránylag gyors átmenetben leli magyarázatát az a körülmény, hogy a földkérget a napsugarak még csak mintegy félméter mélységig oldozhatták fel dermedt állapotából; amiből önként következik az, hogy a föld ekkor még kevés megtakarított, melegkészlettel rendelkezik.

Ha hozzávesszük ezekhez még az ezidei napi nagy hőmérsékleti ingadozást, mely szerint nappal felmelegszik, éjjel meg igen lehül a levegő, kérdésünk megoldást nyert.

A nap leáldozásával ennél fogva földünk a még csekély megtakarított melegmenyiségét gyorsan kiségező a világtér felé azon egyszerű törvénynél fogva, hogy minél nagyobb a sugárzó test és a környezet között a hőmérsékleti különbség, annál nagyobb a melegveszteség. Szolgáljon ennek megvilágítására a következő példánk: meleg szobában sokkal lassabb tempóban hül le teánk, mint a szabad tér hideg levegőjében, ahol szembeötlőbb a tea és a levegő hőmérséklete közti különbség mint a szobában.

Summa summárum: a májusi fagyoknak főleg a növények melegvesztesége, a kevés meleg mennyiségnek a világtér felé való gyors szétszóródása az oka. Ami nem következne be még akkor sem, ha a levegő hőmérséklete 0°-ra alászállana is, csak rendelkezhetnének a növények annyi melegmennyiséggel, amivel a melegveszteséget pótolhatnák.

A TERMÉSZET ÉLETÉBŐL.

A midőn az emberiség gyermekkorát élte, s a tudomány még bölcsőjében ringott, az ember a természeti jelenségeknek öntudatlan bámulója volt. Csak lassan emelkedett az evolúció útján arra a szellemi magaslatra, ahonnan kutató, fürkésző eszével elleshetette a természet titkait. Mennyivel másképp állt a dolog még a dicső Caesar korában is mint napjainkban. A történelem ma még 100 északnyugateurópai várost szerepeltet s holnap a tenger hullámsirjába temeti azokat, hogy pusztá fogalmakká váljanak. Az ember akkor még csak bámulta a természet enye isteni razziáját, titkát azonban felfedezni nem tudta még. Ma azonban ennek s más számtalan természeti tüneménynek kulcsa kezében van.

A természet életfolyása folytonos, öröktől való, életnyilvánulásai megismétlődni szoktak tehát. Régen eltűnt városok számát ujaknak a pusztulása is sokasíthatja s így ahol ma pezsgő élet volt, nem tudhatjuk

bizton, holnap nem bukkanunk-e temetőre. — A ma geografusa hat világrészt rajzol s nincs abszolút biztonságban a felől, hogy holnap nem egy-kettővel kevesebb, vagy ennivel többről írhatna-e?

Vajjon nem erről beszél-e nekünk Messina eltűnése, vagy az Afrika és E. India közötti szigetsor, melyben a geologia világánál egy hajdan eltűnt világrész pillérjeire, romjaira bukkanhatunk.

A nagy természeti forradalmak, városok, földrészek stb. eltűnése a tenger mozgásával kapcsolatos. A tenger a hatalmas mozgási energiát a szélről kapja, mely igen gyakran medreiből kizavarni igyekszik az óceánokat, amikor nemcsak a vizen, hanem szárazon is a pusztulás nyomait hagyja maga után, veszélyeztetvén a göröngyeihez tapadt földi életet.

A vétkes mulasztás a klasszikus mondavilágban Eoluszt terhelte, ki tömlőjéből gondatlanul szokta utra bocsátani szeleit.

Ma tudjuk, hogy nem e gondatlanságból származik az, hogy az emberi élet, a kultúra nemcsak a földünk belsejében szunyadozó erőknél, hanem az őt környező levegőnek, illetve szélnek is nem egyszer függvénye lehet. Vajjon nem ezt bizonyítja-e az idei rémes erdélyi, avagy a mexikói katasztrófa?

Aminek egyszerű természettudományos magyarázata a depresszió, illetve két hely egyenlőtlen felmelegedésén alapszik, ami rendszerint ciklonoknak szokott előidézője lenni.

A levegőnek az a tulajdonsága u. i. hogy a nap-sugarak hatása alatt fölmelegszik, helyesebben kitágul s elkezd felfelé szállni, még pedig a hőintenzitás nagyságával arányos sebességgel.

Azon a helyen, ahonnan a felmelegedett levegő felszállt, kis légnyomás keletkezik. Igen ám, de a kontinuitás, azaz folytonosság elvénél fogva az eltűnt meleg levegő helyét a szomszédos hely hideg levegője foglalja el s így, mint valami óriási kéményen keresztül, ideig-óráig tartó folytonosságban száguld a levegő felfelé a magas régiókba, ahol aztán a föld forgása következtében szétáramlani kényszerül.

Ez az áramlás néha oly erős zivatarokkal járhat, hogy még a százados törzseket is kicsavarhatja tövestül.

A ciklon hatása nem csak abban merül ki, hogy olykor eszeveszetten száguld, hogy elsöpörjön falvakat s felgurítsa a robogó vonatokat, hanem abban is, hogy a hevesen felfelé szálló légáramlás révén a páratelt levegő kellő magasságba érven, lehül és bő csapadékkal árasztja el a tájat.

A ciklonoknak pregráns példáit a forró égövi ciklonok szolgáltatják, melyek erő és gyorsaság tekintetében jóval felülmulják a mieinket, következőleg veszedelmesebb ellenségei is a kulturának. Tipikus hazája ezeknek Nyugat-India, hol félelmes razziájuk főleg abban határolódik, hogy leszedik a házak tetjét, kitépik a fát gyökeréből. Ezenkívül megtörténik az is, hogy a házak bezárt ablakai s a bedugaszolt üvegek dugói ki pattannak, azon egyszerű oknál fogva, hogy a házakban és az üvegekben levő levegő aránytalanul nagy nyomású, míg ellenben ugyanakkor, a környezetben alacsony légnyomás uralkodik, ami miatt a két légnyomás nem egyensúlyozhatván egymást, az említett tüneteknek be kell következniök.

SCHOPENHAUER ÉLETBÖLCSELETÉBŐL.

Midőn ezen nevet papirosra rögzítem, önkénytelenül eszembe ötlük, hogy gimnázista koromban erről valahol egy kis cikkelyt olvastam, amely olyannak tüntette fel a nagy német filozofust, mint ki csupán a kárhozatra determinált emberiség számára a pokolt rajzolta meg Ciceró nyelvén anélkül, hogy az örök-szép igaznak s jónak jogosultságát elismerte volna. De mint később meggyőződtem vannak pszichéjének olyan vonásai is, melyekben az örök emberi ideál tükröződik. Az ő mikrokozmoszának eget nemcsak az elmulást, megsemmisülést hirdető boru sötétíti be, hanem találunk a kis világban napsugarakra is, melyeknek jótékony hatása alatt élet, virulás fakad.

Mig egyrészt u. i. azt hirdette, hogy az ember csupa akarat, s ezért mintegy spontán megnyilatkozása természetének a feltételen érvényesülésre való törekvés, amely a szembe kerülő akadályok miatt az

emberi életet küzdelmessé, fájdalmassá teszi; addig a tudós filozóf erős meggyőződésével hirdette életbölcseletében, hogy egészséges konstrukciónk birtokában a nirvanizmus sötét világából találhatunk kiutat. Rajzolhatunk magunknak olyan erkölcsi direktívákat, normákat, melyeknek betartása a kényszerülte érvényesülés nyomában járó megsemmisüléstől megszabadíthat.

Pesszimizmusát Madách ember tragédiája is tükrözteti:

„A kéjet mit egy ital viz ád, szomjam hevével kell kiérdemelnem. A csók mézének átka ott vagyon — mely nyomába jár — a lehangolásban“.

E pesszimizmus legbiztosabb temetőjét az egészségben látta, melyről fennén hirdette, hogy az összes földi javakat fölülmulja, mert hiszen ki ne venné tagadásba, hogy egy egészséges koldus nem boldogabb, mint egy beteg király?

Életbölcseletének egy másik sarkpontjául a szellem gazdagságát tette meg, mint olyant, amely marandó; a többinek mind meg van az a baja, hogy ellehet veszíteni.

Kissé különösnek tűnhetik fel előttünk, hogy ő, aki ugyszólva egy félszázad óta lett a múltté: a modern szórakoztató eszközök és helyek praedominálását nem igen tartotta helyesnek, megengedhetőnek. Mig napjainkban közös összejöveteleinken szívesen áldozunk Bachusnak a „nunc est bibendummal, avagy Venusznak, addig ő társaság kerülő volt, mert szellemi kíválság lévén, saját eszméi foglalkoztatták.

Azt tartotta, hogy az egyedüllétben tűnik ki leginkább kinek-kinek értéke, mert itt biborban is nyögi

átkát az ostoba, míg a szellemileg gazdag a legsivább környezetet is benépesíti, megélénkíti saját gondolataival. Kazinczy nagy nyelvújítónk fogságát kétségtelenül nagyban enyhítette az a szellemi munka, melyet itt végzett s mellyel később az új Magyarország kiépítéséből oroszlánrészt kért magának. Ez nyújthatott vigaszt Kossuthnak is, ki eszmékkal, lelkesüléssel felfegyverkezve hagyta el börtönét, hogy nemzetünket visszaadhassa önmagának. Ő írja ismét valahol: a tönkrement gazdag ifju külsőleg gazdagon, de belől szegényen került a világba.

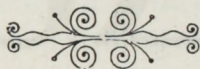
Találó szarkazmussal szólja le a filisztert, kinek nincsenek szellemi szükségletei, azt mondván róla, hogy ez főélvezetének az érzékiséget tartja, életének tetőpontja tehát az osztriga és a csiga lesz, főcélja pedig, hogy mindent megszerezhessen, mivel testi jólétét emeli.

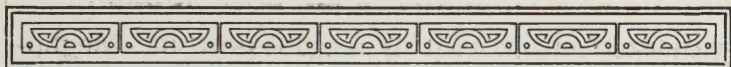
Érdekes, hogy közmegbecsülésnek örvendő szórakoztató eszközünket, a kártyát is szívesen dobja tűzbe. „A kártyajáték mutatja, hogy mennyit ér e gondolatok nyilvánvaló csődje“. Kiemeli a játék erkölcsrontó célját, mely abban határolódik, hogy játszás közben minden kigondolható módon és fogással oda törekszünk, hogy a másét elnyerhessük. E szokás meggyökerezik, kihat a gyakorlati életre és apránként odajutunk, hogy az enyém-tied kérdésénél éppen úgy cselekedjünk és megengedettnek tartsunk minden éppen kezünk ügyébe eső előnyt; mihelyt a törvény szerint szabad. Hisz számtalan példával szolgál erre a mindennapi élet.

Hasonló szigorral ítél a párbaj felett is. Felháborító dolog — írja — hogy ez elv és képtelen kodexe

államot alkot az államban, mely semmiféle más jogot nem ismer, csak az ököljogot. Hogy minő deszpotizmussal uralkodik ez államban élő állam, mi sem bizonyítja jobban, mint az a körülmény, hogy nem egy ember amiatt, hogy lovagi becsületen ejtett csorbát a saját igen magas, vagy alacsony állása, vagy a sértőnek erre alkalmatlan állapota miatt ki nem köszörülhetvén, kétségbeesésében önmaga oltotta ki életét és így ért tragikomikus véget.

Ilyen és ezekhez hasonló elvekből épül fel Schopenhauer egyetemes érvényű világnézete, amely miatt méltán megérdemli, hogy necsak az ördögöt, hanem az angyalt is lássuk meg benne.

QUO VADIS?

A katolikus világ karácsonyi ünnepe alkalmával önkénytelenül eszembe ötlik mindig a lánglelkű írónak Néró római császárhoz intézett kérdése: „Quo vadis Domine? A pogány világnézet haldoklására s a keresztény világnézet születésére emlékeztetnek e szavak....

Azóta mintegy két ezredévet élt át az emberiség s csodák csodája, hogy manapság is ugy egyes, mint általános vonatkozásban aktuálisok e szavak....

Miként akkor a hit és hitetlenség, a lét és nem lét kérdése tartotta hullámban a kedélyeket, így van ez ma is ; pedig azóta századok tüntek tova s a tudományok is óriásit haladtak. Az ember kutató elméje szolgálatába szegődött már a természet erőit, bámulatos eredményt ért el a technika terén ; s míg egyrészt megkönnyítette az élet föltételeit, másrészt az

élvezeteket megfinomítá és megsokszorozítá. Meghódította a levegőt, s ki tudná megmondani, még mit nem produkál a közel jövőben a tudománytól lázas emberi elme? S mégis, mit látunk? Azt, hogy amily mértékben gazdagodik értelmi világunk, azon arányban sivárabb, szegényebb lesz szivünk. Más szóval azzal a paradoxonnak látszó kérdéssel találjuk szemben magunkat: hát csakugyan nem boldogít a tudomány, a haladás? A tapasztalat azt bizonyítja, hogy az igazságot szem elől tévesztő mai modern természettudomány destruktív irányzatával, amikor Istent és a keresztény etikát törölni akarja az emberiség lelkéből, éppenséggel nem boldogít, sőt ellenkezőleg, mert a családi és állami életünk örökérvényű pillérjeit döntögeti romba: élet helyet halált hirdet. A felvilágosodás nevében szerkesztett evangéliuma isteniti a természetet, hogy detronizálhassa a legfőbb tekintélyt; ki előtt felelősséggel tartozunk. Így aztán zavartalanul, kényelmesen minden pillanatnak virágait leszakítva élni, — lesz a modern kor mottója. Társadalmi életünk már annyira szaturálva van modern kulturával, hogy ma-holnap nem is annyira egyházpolitikai, mint inkább égető társadalmi, szociális probléma lesz a regeneráció.

Franciaországban a felvilágosodás igazi hazájában napjainkban már is észlelhetők ezirányu reakcionarius tünetek, ami intőjel arra nézve, hogy a modern természettudomány nyújtotta durva materialista világnézet nemcsak természetfölötti, de földi céljainkat sem képes szolgálni, amit különben beigazoltak Franciaország egykori nagy idői is.

Az Istentől való függetlenséget u. i. annak ide-

jén a francia forradalom által inaugurált vallástalanság szankcionálta s bemutatta hódolatát az ész istennőjének, amivel aláasta az egyéni erkölcsöket, s felforgatta a társadalmi rendet. Az ennek nyomában járó kudarc a vallást és keresztény etikát visszahelyezte jogaiba; s e ténynyel örökérvényű tanulságképpen a köztudatba dobta a költő igazát:

„Minden ország támasza, talpköve a tiszta erkölcs, mely ha elvész, Róma megdől s rabigába görbed“....

Téves uton járnak tehát azok az álbölcsek, akik ítélnék elevenek és holtak felett, csakhogy a szabadságról szóló nagyhangon hirdetet receptjüket beadhasák kortársaiknak. Mintha a szabadság az emberiség tiszteletreméltó karakterisztikuma volna! Távol áll attól, hogy az legyen; sőt inkább az alsóbb állatok ismertető jele ez. Az ember méltóságát nem a szabadság adja meg, hanem inkább az a megkötöttség, melynek öntudatát nem feledheti.

A bolygók keringésétől le a porszemben rejlő nehézkedés törvényéig az élőlények minden hatalma s dicsősége nem a szabadságon, hanem az engedelmességen alapul.

Modern kulturánk fogyatkozására vet világot az is, hogy korunk irodalma s művészete szem előtt tévesztette az igazi, az idealis célt s a helyett, hogy hivatásánál fogva az életet megszépíteni törekednék, s az igaznak, jónak és szépnek örökszép eszméit hirdetné, az élet frivolitását nyújtja szellemi táplálékul. Ilyen körülmények között nem csoda aztán, ha a „ma“ fia hamarosa Szibaritává lesz, célt ideált az élet-

ben nem talál, s szívesen hallgat a korszellem intő szavára, mely szerint mindig a maga „én“-jének kicsiny tengelye körül forogjon.

A rossz irodalmárok s művészek felett áll még a kevésbbé izléses foglalkozású csatornatisztogató is, aki elvezeti, ezek azonban bevezetik a szennyet, hogy minden kétes illattól áradozzék. Ezek szemében reális csakis a miazmás mocsár. A csillag, az illatos gyöngyvirág, az már nem. Igen, mert a modern kultúra lényegében a földnek, az anyagi, a muló létnek kulturája, merő külső technikai kultúra; csak az értelemnek műveltsége. Eppen ezért ki nem elégítő, megnyugvást nem nyújtó, örömtelen. Nem hiába mondja Schiller: „Aki már annyira vitte, hogy értelmét szívének rovására kezdi fejleszteni, annak immár a legszentebb sem eléggé szent, az előtt az egész emberiség s az Isteniség sem számít, annak mindakét világ semmi a szemében“. E szavak igazságát napnál világosabban igazolja a statisztika, melynek tanúsága szerint az utolsó 50 év alatt Európában az öngyilkosok száma 400%-al emelkedett. Németországban évente 12 ezer ember menekül a halálba. Ennél siralmasabb szatirája a modern kultúrának nem lehet, — mondja Keppler, Németország lánglelkű püspöke: kinek tollából való korunk „Quo vadis“-a, mely öneszmélésre készíti a kultúra önhittségétől elkapatott modern kor gyermekét s mintegy Ciceró nyelvén hirdeti a keresztény etikának s az Isteniség eszméjének világfentartó fontosságát. Mintegy oda mondja korának a „megállj“-t. S örök időkre hirdeti, hogy a Végok létezése s a keresztény erkölcstannak alapelvei a világ összes nemzetének közkincsét képezik. A földgömböt ezerszer forgatták

fel s e két alapigazság mégis változatlan maradt. Ezen elvek az emberi nem fenmaradásának feltételei.

Kiolvashatjuk sorai közül ezt is: „Ha elveszitek az emberektől a büntető és jutalmazó Istenben való hitet: Sulla és Marius kéjelegve fürödnek polgártársaik vérében. Augustus és Antonius tultesznek Sulla pusztításain is. Néró császár rideg közönnyel elrendeli édes anyjának meggyilkolását s nem érzi jól magát, ha rózsailat helyett az arénában az oroszlánok által széttépett édesanyjának és gyermekeinek vére nem csiklandoztatja szagló érzékét.

Ha életünknek nem lehetne Napja az Alkotó, s termékeny talaja a keresztény erkölcsstan; le kellene törülnünk Machiavelli cinikus homlokáról a korunk által reá sültött szégyenbélyeget, s helyette babérokoszorút kellene fonjunk homlokára, amiért megirta a zsarnokság breviáriumát. Nem kiálthatna égbe millióknak az ő nevében kiontott vére s helyeslésünkkel kellene találkozzanak vérfagyasztó tanácsai: a fejedelmek rablás, gyilkosság, esküszegés árán nagyobbíthatják államukat, mert önhatalmuk minden eszközt szentesít. Alá kellene írunk Machiavelli amoralizmusát: a cél szentesíti az eszközt.

A perspektíva mely ilyenén élénk tárulna, nem volna még teljes, az abszurdumok felsorolását ad infinitum kellene folytatnunk még... E perspektívának kétségkívül igen szomorú részlete lenne az, ahol az ész hódolna az anyagnak a materializmus evangéliuma imperativusza értelmében, amely azt mondja, hogy a világ mindenség olyan, mint egy gépezet, mint egy mechanizmus, mely létezésének okát mindentől függetlenül önmagában birja. Maga-

magát létesítette s igazgatja saját örök törvényeinek erejénél fogva. Ez a mechanikus világnézet a legdurvább materializmus, mely az észet az anyag függvényének, kreaturájának teszi meg. Ami a józan ész előtt merő képtelenség, mert amint Voltaire mondja, bizonyos, hogy gondolkozunk, hogy értelmes lények vagyunk; ám értelmes lények nem lehetnek alkotásai az anyagnak, oly lénynek, mely tudatlan, vak és érzéketlen.

Már csak van némi különbség Newton eszméi és egy tők között?!

Világos dolog tehát, hogy Newton intelligenciájának egy más intelligenciától kellett származnia.

A mechanikus világnézet szerint minden „véletlenség.“ Eszerint a csillagtenger milliárd napja, a vilám s a mennydörgés megrendítő tünetei, a rétek virágtengere, a növény és állatvilág csodás sokfélesége; az emberi elmének megdöbbentő nagy alkotásai, a hősiesség elragadó példái, Dante fönséges trilogiája, mindez a vak véletlen forгатagának gyümölcse. Amint nem mond semmit a materializmus a véletlenség szerepeltetésével; ép így lehetetlennek bizonyul a földön megjelenő „első élet“ kérdésének megfejtésével szemben. Mert nem a legnagyobb abszurdum-e azt állítani, hogy az első életet, az első élő organizmust az oxigénnek és a nitrogénnek kémiai egyesülése hozta létre? Ha ez igaz is volna, a „hogyan“-ra nem volna képes feleletet adni. Már pedig enélkül a rejtély nincs megfejtve. Ha az első életnek, mint ősképződésnek hipotézisét ezen elemek egyesülése folytán el is fogadnók, önkénytelenül is felmerül még az a kérdés; miért nincs meg napjaink-

ban is ezen az elemeknek hasonló, az ősképződéskor tanúsított kihatásuk ?!

E szerint nem tudjuk, mily anyagból, minő feltételek mellett képződött az első élet. Maga Ostwald is beismeri, hogy még a legegyszerűbb élőlénynek életműködését sem vagyunk képesek megérteni, annál kevésbbé létrehozni azt.

Mennyivel felemelőbb s emberi méltóságunkkal is mennyivel összeegyeztethetőbb a keresztény világnézet, mely a józan ész magaslatára emelkedve az okság törvényének erejénél fogva rájön minden létezőnek s így a nagy természetnek Végokára is.

Ennek a világnézetnek szemüvegén át nézve nem találunk önmagától való anyagvilágot s egy csomó képtelennek bizonyult valótlanyságot.

A keresztény világnézet szerint a természet szépségei, a mérhetetlen tenger, a felhőkkel csókolózó kőszirtek, s az égboltozat megszámlálhatatlan csillagai — melyek a sötét éjbe ontják néma fényüket, — a kutató és gondolkodó értelem előtt Isten teremtmő kezének, mindenhatóságának világító nyomai.

Ennek a világnézetnek birtokában mereven vizsgálva kell utasítanunk a természet tudományos dogmát, mely az embert leszállítja az állati színvonalra s álokoskodással származási kapcsolatot vél felfedezni az ember, a halak, a majmok, stb. között.

Hála a tudománynak, hogy a származástan atyámesterét, Darwint, századunk egyik nagy evolucionistáját, leleplezte már s bekövetkezni engedte, hogy elmélete, mint ködkép, foszoljon szét.

Vissza tehát a keresztény világnézethez! amely

a balsorsban felemelhet s ha az öröm, a pompa, a kincs által elkapatni engedték magunkat, fülünkbe sugja a „Quo vadis“-t, hogy újra fellelhessük az utat, melyen a véges emberi elme végtelen jószág Alkotójához közeledhetik. S örök vigaszunkra Egyptom guláival s a pogány költővel mindszüntelen hangoztatja szózatát:

„Non omnis moriar“.

OSZK

NAPOLEON DICSŐSÉGÉNEK TITKAIBÓL.

Ha annak a babérkoszorúnak virágait tekintjük, melyek Napoleon homlokát soha el nem muló dicsfénnyel övezik s melyek őt az emberiség nagy fiainak sorába emelték, nagy stratégá voltán kívül — kétségkívül első hely illeti meg merész önbizalmát. Lelkének eme karakterisztikumát megerősíti a róla fenmaradt egyik feljegyzés, mely szerint Napoleon sikereinek titka abban rejlik, hogy semmit sem tartott lehetetlennek.

Legékesebben beszélt erről különben öncsinálta történelme. Az az ember, akinek lángszelleme s kardja előtt egykoron porba hullott Európa, s aki Európa államait letörülte a nyugati féltekéről azért, hogy annak térképét a geográfusok újra rajzolják, — a népek csatájával a dicsőség zenitjéről egyszerre a bukás örvényébe zuhant.

Európai népei — amint a költő mondja — egy fél világ helyett adának neki egy szűk ketrecet.

Ketrece Elba szigete volt, ahonnan mint a rab-oroszlán, mint ki letépte láncát még egyszer és utol-jára drámai hősként jelent meg a történelem szin-padán, hogy letűnt dicsőségét halottaiból feltámassza s hogy még egyszer megrettegtesse Európa zsarnokait.

Ezt csak Napoleon tehette, ki a lehetetlenséget oly szónak tartotta, mely csak az eszelősök szótárá-ban található meg, s akinek bukásában is — miként a földreterített oroszán élet-halál vivódásában, vagy egy hatalmas kőszirt rombadülésében, melyet „az eget földet rázó mennydörgés dönt le“, — van valami fenség.

Babérkoszorujának másik virága a pontosság. — Ismeretes igazság, hogy a pontosság a mindenség élete. Napoleon ezt oly szorgalmason tanulmányozta, mint a csatasík térképét.

Feljegyezték róla, hogy egy alkalommal had-vezérei, kiket ebédre hívott meg, tíz perccel elkéstek. A császár az óra kongásával leült ebédjéhez és el-költötte azt, mielőtt, hadvezérei megérkeztek volna. Az ebéd végeztével megérkezett vezéreit ezen sza-vakkal fogadta: „Urak! az ebédnek vége lévén, köz-vetlenül dolgunk után látunk.“ Mire a vezérek kény-telenek voltak a délutánt éhesen, egy csata tervezé-sével eltölteni.

Győzelmeinek a „miként“-jénél nem szabad szem-elől téveszteniünk a kor jellemét sem, mely győzel-meinek egyik fő-fő kulcsát adja kezünkbe.

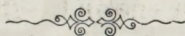
Napoleon ugyanis annak a kornak főhőse, mely-ben Európát az abszolutizmus dermesztette meg. — Gyújtóanyag volt bőven, csak szikrára volt szükség, amely Napoleon izzó, forrongó lelkéből pattant ki,

hogy lángtengerbe borítsa a vén Európát, ahol — anyja Laetitia Ramolino szerint — hozzá méltó légkör volt.

Csoda-e tehát, ha Napoleon diadalmas hadserege élén Európa homlokán tombolhatott? S hogy Európa minden részében hódító utra keltek az általa új életre keltett szabadságeszmék, „melyek ellen az ellenséges fejedelmek csak alkotmány és szabadság ígértetésével tüzelhették harcra népeiket? — „Berzsényi szerint nem Napoleon győzött, hanem a kor lelke, melynek zászlóit hordta dicső hadserege“:

„A népek fényes csatatásba merülve imádták.

S a szent emberiség sorsa kezébe került“.

NAPOLEON.

A tapasztalat azt bizonyítja, hogy a nagy emberek nem egy esetben haláluk után lesznek azzá a mik. Így van ez Napoleonnal is. Az az ember, kinek kardja s lángszelleme előtt egykoron porba hullott Európa, zsarnok hírében állt ugyszólván napjainkig. Amióta azonban e tüneményszerű férfi letűnt a történelem színpadáról, s amióta a nagy történelmi dráma, melynek fő szerepét Napoleon játszotta, — a szentilonai longvoodi síkon utolsó felvonásához ért, a történelmi igazságszolgáltatás Napoleont nemcsak mint „zsarnokot“, mint hóditót állította a történelem ítélőszéke elé, hanem mint embert is. Ebből érthető aztán az, hogy miért kezd Napoleon, mint zsarnok kikopni a köztudatból, s hogy miért tárul elénk pszichéjének gyönyörű perspektívája, melyen a szívjóságot, emberbaráti szeretetet, takarékoságot és vallásosságot a legszebb harmoniában egyesülve látjuk.

Lehet-e egy olyan ember, kinek pszichéje ily szép vonások szintézise, zsarnok?

Lehet-e egy egyénről alkotott jellemképünk teljes, ha ennek csak árnyékoldalát festjük meg; a fényoldaláról pedig megfeledkezünk?

Sajnos, de be kell vallanunk, hogy ez tisztára így áll minálunk, mert még nincs Napoleon irodalmunk, következés kép még nem is lehet róla kialakult igaz, egészséges közvéleményünk.

„Zsarnokság!“ „Önzés!“ e két szó mindössze, amivel Napoleont az iskolai szűk nézőpontból karakterizálni szoktuk.

Pedig de kevés joggal, ha meggondoljuk, hogy az ő trónfosztottjai, kiknek abszolutizmusa Európát megdermesztette, az ő lángszellemének birtokában nyomdokait követik, s egy kis más javára törő önzés féltel a koldus királyok trónjait ép úgy rokonaikkal vagy ha úgy tetszik testvéreikkel tölthették volna be, mint ő maga. Ami természetes is, hisz a politika moráljának ez ellen nem igen van vétője.

Kimondott zsarnok és önző a mi szemünkben Napoleon. Igen, mert nem tudjuk, hogy vannak-e léleknek olyan vonásai is, melyekben az örök emberi ideál tükröződik, s melyek őt minden idők példányképeül állítják az emberiség elé. Nem meglepő ellentét-e jellemében az, hogy ő akinek sokan homlokára szeretik sütni a zsarnokság bélyegét, felkeresi a titkos, szemérmes szegényeket kunyhóikban, hogy panaszaikat meghallgatva, könnyeiket letörölhesse? Ezekben a könyvekben látom Napoleon nagyságát legszebben ragyogni.

S méltán, mert nem egy magasröptű lélek, mélyen

érző szív kell-e ahoz, hogy magánpénztárt létesítsen a szegények segélyezésére? Ő ezt tette és hogy szívjóságát még jobban bámultassa, saját ruházkodására évenként csak ötezer frankot szánt azért, hogy a többletet a szegények pénztára gyarapítására s más humanus célra fordíthassa. Ez valamint az a körülmény, hogy amint feljegyezték róla, nem pusztá kuriozumból maga borotválkozott; takarékoságára és egyszerűségére is világot vet.

Hogy pszichéjéről festett képünk még teljesebb legyen, hogy a „zsarnokságból“ még többet lecsiszoljunk, azt szeretjük hinni, hogy egy zsarnok Napoleon, akire Machiavelli amorálizmusából is rákentek egy jó latnyit — bizton számüzte volna lelkéből az Isten eszméjét, ami nélkül örök rejtélyünk maradt volna a szentilonai rabságban oly nagynak bizonyult lelke. Jóllehet az Isten kegyelméből való legitimitás még anyja kérésére sem adta vissza szabadságát, mégis csak testét láncolhatta Szentilona göröngyeihez, lánglelke azonban a vallás szárnyain fejedelmi szabadságát élvezhette. Ez az ami tragikumában a fenséggel határos.

Enne nagyságának nemtője csak a vallás lehet, melynek az emberiséghez való viszonyáról mindig tisztelettel emlékezett meg. Azt tartotta, hogy a hit annyira össze van forva az ember lelkével, hogy azt onnan semmiféle hatalom ki nem törülheti.

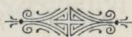
Mi adna magyarázatot — mondotta egy alkalommal — ama kiáltó ellentétre, amely elválasztja a szegényt a duszgazdától, a nélkülözőt a javakban duskálótól, ha csak nem a vallás, amely megérteti ve-

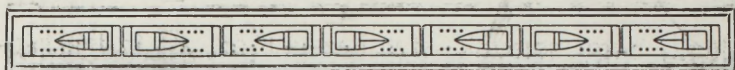
lünk, hogy sorsunk Isten kezéből jön, aki az igazságszolgáltatást az örökélet számára tartotta fenn.

Az áhitat bizonyos nemével tudunk csak közeledni még gondolatban is ahhoz a komor sziklabérc-hez, melynek szorgalmas látogatója lehetett Napoleon, mert úgy érezzük, hogy ott a természet nagy templomában az a bércecske nemcsak pihenő helye, de oltára is volt neki.

Saját szavai is erre engednek következtetni: „Ha a trónon mindenhatóságom telyében haltam volna meg, a legtöbb ember számára rejtély maradtam volna. Szerencsétlenségemnek köszönhetem tehát, hogy a szerint ítélnék meg az emberek, amilyen vagyok“.

Napoleon Vaterloonál tört le, s mégis elmondható, hogy csatát vesztvén győzött!

AZ ÉLET ÉS AZ ISKOLA.

Vannak akik úgy gondolkoznak, hogy ahhoz, hogy a szükséges életbölcseletre szert tehessenek, bőségesen elégséges az, ha egy regénysorozatot átolvasnak, avagy ha a klasszikusokat áttanulmányozzák. Ezek a nem praktikus emberek, akik eszményt, ideált találnak ugyan az olvasás során, de rendszerint nem olyant, amely az ő testükből való test és az ő vérükből való vér volna, aminek természetszerű következménye rendszerint az, hogy az ilyen ideális lelkek az életben csakhamar a csalódással fognak kezét.

Ennek a világnak legnagyobb kontingensét a deákgeneráció teszi, „melyet az iskola az erkölcsi világrend napsugaras birodalmába vezet, megtanít az édesen zengő anyanyelvre, feltárja annak gyöngyeit, kedélyeket fölemelő, akaratot edző, lelkesítő ideálokat mutat be még a pogánykor nagy férfiaiában is, magasztos példákat állít elő a történelem nagy alakjai-

ban és örök, soha el nem évülő igazságokat hirdet a matematika és fizika változatlan tanaiban“.

Ez a nemzedék, — amely az iskola falai között teleszivta magát idealizmussal, — hogyha egyszer a félelmes zátonyon, az érettségin tulesett, mint képzelt életbölcse lépi át az iskola küszöbét, hogy az igazi iskolában folytassa rendeltetése pályafutását.

De mi történik itt vele? Amint a tapasztalat bizonyítja, ennek a nemzedéknek jó része a képzelt életölcselet birtokában — az arany szabadsággal visszaélve, hanyat-homlok rohan az élvezeteknek, mindaddig, míg az élet utvesztőjébe nem került, ahol szomorú ébredés vár rá. És ez egészen természetes is, mert hiszen az élet, a társadalom, amely eszményekben, lelkesítő ideálokban szegény; nem épít, hanem rombol, sőt nem egyszer rideg közönnyel egészen letöri azokat az ideálokat, melyeket az ifjuság az iskola öröksége képpen hozott magával az életbe.

Kérdés, lehet-e az ifjuságnak ezt a szomorú ébredést redukálni? Igenis. És pedig úgy, ha a tanár tanítványait olykor-olykor kivezetné „a napsugaras birodalomból“, az eszmények, az ideák országából, hogy bemutassa az életet a maga realitásában, hogy felfedje már jó előre előtte, hogy az élet utjai koránt sincsenek rózsákkal behintve, mint ahogyan azt az ifju elképzei. Maradandóbb nyomot hagyna hátra sok romlatlan ifju lelkében, ha tanára az élet iskolájából vett tapasztalatainak legalább kvint-esszenciájával megajándékozná tanítványait, ami nem „pium desiderium“, mert ez nem kíván anyagi áldozatot.

Igy minden tanár könnyen tehetné, hogy kíváncsian az élet iskolájába átlépni készülő tanítványait

életelvekkel, axiomákkal felfegyverezze, ami az élet, a praktikusság szempontjából ércnél maradandóbb emléke lenne az iskolának, mint a holt ismereteknek nagy komplexuma.

Az életből való tapasztalat, mit a tanár tanítványainak utravalóul nyújthatna, sokkal kamatozóbb lenne, mint a könyvekből meritett tapasztalat, amely bármily becses legyen is, a tudományosság színeztével bir, de „a gyakorlati életből vett tapasztalat az igazi bölcsesség, melyből egy lat felér annak egy fontjával“.

A történelem bizonyítja, hogy a világ nagy dolgait nem finom műveltségű emberek végezték. A világ legnagyobb emberei nem voltak csiszolt tudósok. Voltak már bölcs emberek Európában, mielőtt könyveket nyomatattak. Akik a Magna Chartát hozták, nem tudták leírni nevüket.

Walpole, ki megvetette az irodalmat 30 évig tartotta a hatalmat. Fia szerint „nem tudott sem írni, sem olvasni“. Lord Mahon találóan jegyzi meg, hogy Walpolénak fényes sikerei az életben — dacára tudományokban való járatlanságának — figyelmeztet arra, a mi a divatos nevelésnél rendesen figyelmen kívül marad, hogy sokkal fontosabb, ha a szellem fegyelmezett, mintha gazdag — ha erős, mintha teljes. Nagy Károly csak nevét tudta aláírni. Cromwell képzetlen volt. A könyvek Bacon szerint sohasem tanítják a könyvek használatát.

Mathews szerint még a legnagyobb észadomány sem tesz képessé valakit a sikerre praktikusság nélkül. Nagy Frigyes azt mondja II. Józsefről, hogy ennek

mindig a második lépés megtételére lett volna szüksége, mielőtt az elsőt megtette volna.

Az élet tele van ilyen gyakorlatlan emberekkel. Tapasztalatra van hát szükségünk első sorban, mert ez a tehetségénél is több. A tehetség egy író szerint tudja mit kell tenni, a tapasztalat tudja miként kell tenni. A tehetség tudományosan és következetesen beszél, a tapasztalat pedig győzedelmesen.

Legyünk hát praktikusok.

A CSIKSZEREDAI GIMNÁZIUM ÉS A MŰVÉSZETI OKTATÁS.

Na a mai tudomány messzelátóján visszatekintünk az emberiség régmúltjába, azt látjuk, hogy a társadalmi evolúciónak a vallás nemtője.

Róma, az urbs aeterna, s Görögország nagyságát a pogány világnézet sértetlensége, bukását ennek leltünthe magyarázza meg.

A szeparatiztikus természetű pogány világnézet halála után az egyetemes érvényű keresztény világnézet a társadalmakat több évszázadon át vitte előre a fejlődés útján s megteremtette a középkor hatalmas theokráciáját.

A nagy alkotást megirigyelte a renaissance, — a magára eszmélő értelem forradalma — s társadalmi evolúciónk „sine qua non“-jává az ész tette meg.

Azóta a teljhatalmu ész hóditó útjára kelt s felfedezéseivel bámulatba ejtette a világot.

A francia forradalomban orgiákat ült. S miként

azelőtt, úgy azután is az emberiség fenmaradásának, a vallásnak pillérjeit döntögeti romba.

A világhódító ész adott ugyan s ad napjainkban is a világnak „Übermenschen“-et, de olyanokat, akik csak a „ma“ tapsaiért alkotnak, a múltat s jövőt figyelemre sem méltatják, akik kiölik az emberiség szívéből a vallást, az altruisztikus rugókat, akik az irodalmat s művészeteket inficiálják, hogy ezek útján belediktálhassák gyermekeikbe az egocentrizmust, amely csak az „Én“-t látja meg s nem ismeri az embertársak szenvedéseiben való részvételt, a könnyek letörülésének felemelő hatását.

Igen, mert a „ma“ nagyjai üzletre dolgoznak.

Az ember mikrokozmoszában csak a húst látják meg, a szív, a szellem jogait pedig, negligálják. **Az idegélet kultuszát hirdetik s nem veszik észre, hogy Ellen Key szerint állatorvosi rangra süllyednek.**

A „ma“ ezen hamis evangélistáit méltán nevezhetnők az emberiség méregkeverőinek, mert rövidre fogott evangéliumuk nem az „élj“ hanem „öld ki“, helyesebben öld meg magadat.

A modern nagyjaink így sirt ásnak, hogy beletemessenek egy hosszú történelmi fejlődést s hogy maguk is beletemetkezzenek.

Mi lenne más ez? **mint a modern nihilizmus megteremtése**, mely nagyjai emlékét haláluk után törli; amely ma babérkoszorút fon ezek homlokára, hogy holnap eltemesse ezzel együtt.

Sötét perspektíva!....

A Renánok festették s a Doupánlupok nem tudtak javítani rajta. Iskoláink részéről is csak halvány bágyadt fénysugarak tévednek e szomorú képre, pedig

a nagy regenerálás műve ezekre, jelesen pedig középiskoláinkra vár. Ez azonban pium desiderium marad mindaddig, míg a középiskolai beteg, nagyrészt elavult szervezetben nagyobb teret nem engedünk a művészeti tárgyaknak s míg azok tanítását a való élettel nem hozzuk kapcsolatba.

A régi rendszernek akadtak ugyan a Bakuninjai, akik nem egyszer kárhoztatták már a rideg verbalizmust, a szótanulmányt, amely inkább füről-fáról, s talán még a gyufaszálgáról is szépen és logikusan beszélni tudó, de legtöbbször nem jellemes, vasakratu, tetterős rajokat bocsát ki az életbe. Középiskoláink általában még sem engednek merev konzervativizmusukból. Igen, mert a reformerek az iskolán kívül állók, kiknek szavai a pusztában kiáltanak, s mert akadnak még napjainkban is olyan vaskalapos pedagógok, akiket a holt ismeretek nagy komplexuma kielégít, s akik úgy gondolkoznak, hogy magasztos hivatásuknak eleget tesznek azzal, ha tanítványaik rabszolga módra betanulják a történelem főbb évszámait, az azokhoz fűződő eseményeket s az egyes államok tartományait, városait stb.

Ezek „non plus ultra“-ja a vizsga sikere, hogy tanítványai szépen feleljenek, szavaljanak.

A nevelés az mellékes — gondolják, — mert ebből úgy sincs vizsga. „Pedig a vizsgálatokon az ismeretekkel való brillírozás mennyire nem jelenti a lélek műveltségét.“

Az észkultusz rideg. Az intellektuálizmus mellett jutassuk hát a szívet is jogaihoz, mert „a világ legszebb előadásai sem érnek fel a tanulóknak néhány órai becsületes önmunkásságával „amely szívét-lelkét

erősíti, akarátát edzi. Ez pedig a művészeti tárgyak intenzívebb és lelkesebb felkarolásával érhető el.

E célból szakítanunk kell a múlttal, **mert a múlt s jeleni rajzoktatásunkban nincsen lélek nincs akarat és jellemfejlesztő erő.**

Bárminő szépen és sikerülten le is rajzolja a tanuló minta után a görög vázát, vagy Deák Ferenc szarkofágját, mégis munkája robotmunka számba megy, mert nem a valóságot, hanem annak árnyékát reprodukálja, ami jellemfejlesztés szempontjából teljesen célt tévesztett, időpocsékolás: s a munka ellenértéke egy kis kézügyesség megszerzése. Hazánkban azonban nem is annyira ügyes kezű és ragyogóan szónokolni tudó, mint vasakaratu jellemes emberekre van szüksége. Ne a valóság árnyékait másoltassuk tehát, hanem **vezessük az élő természet szüzi keblére a gyermekeket. Jegyezzük el az emberiség tavaszát a természet örök tavaszával.** Mert csupa élet az ifju, életre van hát szüksége.

Holt minták helyett adjunk élő virágot kezébe, mert ez az ő lelke hygiéniéjéhez illik. S menten látni fogjuk, hogy a virágnak, falevélnek, fának az eleven természet után való megrögzítése a tanuló munkáját többszörös eleven energiával, erkölcsi tökével jutalmazza.

Egy virágnak természet után való lerajzolása, — mert abban saját munkásságának kerek egészét látja a tanuló, — egyéniségét, akarátát edzi. S az elért sikernek „előréje“ a meglevőnél tökéletesebb alkotásra lelkesíti.

S ha még hozzá a tanulóval megismertetjük pl. a virág biológiáját, ha megértetjük vele, hogy az

egy kis világ a nagy világból, melynek principiuma, élettörvényei előtt összezsugorodik a tudós lángelméje is: megmutattuk neki a „**sic itur ad astra**“-t a **természetből az Istenséghez kigyózó utat**.

S egyszersmind a művészetek mai anarchiájában enyhíthetjük az élet jajját.

Vissza tehát a természethez!

Mert csak itt találhatja meg lelkünk a társadalom katharizsát, a Teremtő világító nyomait plánétákon, a csillagos égen, melynek láttára lelkünk kitágul. Vetítsük ki hát mikrokozmoszunkból a természet szépségeit, hadd lássuk a szépség napjának hajnalhasadását is már.

Az idők jele int! Ne késsünk ifjuságunknak az emberi szellem szentélyébe való bevezetésével, mert csak így remélhető a társadalom regenerálása. „Anglia nagy ipari fejlődését a rajzoktatás rendkívüli felkarolásának köszöni.“

A probléma megoldása ennél fogva nemcsak egyházpolitikai, szociális, hanem közgazdasági szempontból is megszívélésre vár.

Ide pontot is tehetnék, azonban témám aktuálítása nem engedi meg ezt.

Közismert tény, hogy középiskoláink az elhangzott sok filippika dacára, a művészeti tárgyak tanítását illetőleg a régi keretek között mozognak.

Egy intézet van jóformán széles e hazában mely a kor jobb énjének hívó szózata előtt kaput nyitott s ez a csikszeredai róm. kath. főgimnázium.

Egy intézet van, **mely tanítványait az élet ábrázolására tanítja** s fokozza az élet örömeit s fennem hir-

deti Arisztotelesszel, hogy nemcsak a tragédia, hanem a művészet is katharzist, tisztulást jelent.

Nem véletlen talán, hogy itt az ország keleti határán a havasok és bércek alján, a rengetegek fenyőinek susogása, a csermely csörgedezése, a kéknefelets s vadvirág társainak beszéde megihlette intézetünk geniális lelkű professzorát s hogy a nemes inspirációt belelopta növendékei lelkébe...

Örvendünk, hogy a jobb kor hajnalhasadásából az első fénysugár intézetünké, hogy a kezdet dicsősége nevéhez fűződik.

Egy itt töltött rajzórának projekciója szerény írásom.

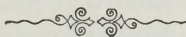
Nem feledhetem, mint örültem én is a fiukkal, mint lettem gyermek újra, mint teltem meg vágyakkal azon öröm láttára, mely kivert az ifjui arcokon, szemeken.

Mindenik ifjunak virág volt kezében, tavasz keblében..-, melyet a tiszta művészet lágy fuvalma fakasztott.

Élet ölelkezett az élettel...

Tavasz a tavaszszal...

E szép perspektiva Dante világját támasztotta fel lelkemben, s úgy érzem, hogy ennek néhány sugara lelkembe tévedt...

TARTALOM:

Oldal

A vén zászlótartó	9
Reflexiók	14
Egy öreg honvéd emlékeiből	18
Diákbetegségek	23
Szegény asszony	29
Grófból főlovász	35
Megtört szívek	39
Ötven nyakkendő történetéből	44
Szüreti vakáció	49
Egy kirándulás élményeiből ..	55
A nap és a szerves élet	63
Az üstökösökről	68
A fagyos szentek és a májusi fagyok	72
A természet életéből	75
Schopenhauer életbölcseletéből	78
Quo vadis?	82
Napoleon dicsőségének titkaiból	90
Napoleon	93
Az élet és az iskola	97
A csikszerezdai gimnázium és a művészeti oktatás	101

